

BRÆDSTRUPEGNENS HJEMSTAVNSFORENING

Årsskrift 1987

Udgivet af Brødstrupegnens Hjemstavnsforening.
Forsidefoto: Brødstrup Sygehus 1987.

Forside samt en del af de øvrige motiver
er fotograferet af: FP-foto, Træden.

ISBN: 87-89217-00-4.

Tryk: Brødstrup Bogtrykkeri.

BRÆDSTRUPEGNENS HJEMSTAVNSFORENING

o

Arsskrift
cytsskrift

1987

Indholdsfortegnelse ...

FORORD	Side 2	SPØGERIET I OVERHOLM I TRÆDEN	Side 51
INTRODUKTION AF ÅRSSKRIFTET	Side 3	Af: Gunnar Laurberg .	
BRÆDSTRUPEGNENS HJEMSTAVNSFORENING.....	Side 4	OM AT VÆRE LANDPOST I AL SLAGS VEJR, DENGANG OG NU.....	Side 54
Af: Ejnar Jokumsen og Benny Andersen		Af: Holger Nielsen.	
UDDRAG AF BRÆDSTRUP BYS HISTORIE	Side 8	DET GAMLE KAPEL VED BREDSTENBRO.....	Side 57
Af: Erling Honore		Af: J.L. Bundgaard og Benny Andersen.	
BRÆDSTRUP SYGEHUS' HISTORIE	Side 17	EN 1600-ÅRIG GLASSKÅL MED JAGTSCENE.....	Side 63
Af: Jes Jensen og B. Friis Andersen.		Af: Christian Fischer.	
SÅDAN ER DET GÅET EN BRÆDSTRUPDRENG	Side 26	DEN PRALENDE HUNDEJER	Side 69
Af: Harry Motor.		Af: Svend Petersen.	
EN LANDSBYS VANDFORSYNING	Side 34	FASTELAVNSSKIK	Side 70
Af: Jens Boes.		Af: Svend Petersen.	
LÆREREN FRA GRÆDSTRUP SKOLE..	Side 36	ANNA CLELIA VON KOPPELOV	Side 71
Af: Svend Petersen.		Af: Jens B. Jepsen.	
FOLKETINGSMEDLEMMER FRA BRÆDSTRUPEGNEN	Side 37	SØNDER VISSING SKOLES UDVIKLING.....	Side 73
Af: Jens Thule Hansen.		Af: Svend L. Pedersen.	
DA VERDENSKRIGEN OG TYSKE FLYGTNINGE KOM TIL SØNDER VISSING OG RY.....	Side 45	I TELEFONENS BARNDOM	Side 81
Af: Torben Møldrup.		Af: Svend Petersen.	

FORORD

Af: Vagn Vejen Pedersen, borgmester.

Jeg vil gerne med disse linier bringe en stor tak til Hjemstavnsforeningen, fordi man har taget initiativet, og sat på tryk for eftertiden, en række beretninger om livet - om hverdagen ude i sognene, som det formede sig slægtled tilbage.

Det giver styrke at kende fortiden og dens arv til os. Det er i 11. time, at vi samler ind, hvad der findes af beretninger om bondesamfundet.

Den periode, det drejer sig om, har haft stor betydning for udviklingen:

Tiden fra 1864 og frem er rig på folkelige bevægelser og har betydet meget for den enkelte og for samfundet.

Tag f.eks. de kirkelige vækkelser - grundtvigianerne og indremission - højskoler og landbrugsskolebetydning i folkeoplysningen - og ikke mindst andelsbevægelsen - hvor man i fællesskab løste en række opgaver.

Meget er ændret gennem blot de sidste 25 år, hvor vi er blevet et industrisamfund, med hvad det indebærer af omstilling - begge forældre på arbejde - børnene på institution de fem dage om ugen og vore ældre i boliger og på plejehjem - familien er blevet adskilt - det talte ord mellem generationerne med overlevering af slægtens liv og historie har ikke den plads, vi kendte tidligere.

Vi må nok indrømme, at informationer, både det skrevne i aviser og blade og ikke mindst TV og radio vælter ind over os dagen lang og levner småt med tid til fortælling og samtaler.

Derfor tak til Hjemstavnsforeningen.

Vi søger slægtens spor i stort og småt
i flinteøksen efter harvens tænder
i mosefundets smykke, plumpt og rå
i kirkens kvadre, lagt af brede hænder.

Hvert skimlet skrift, hver skjoldet alterbog
har gemt et gran af slægtens ve og våde
nu skal de røbe mig, hvad vej jeg drog
og løfte mig en flig af livets gåde.

Introduktion af Årsskriftet.

Kære læsere.

En ide opstået for adskillige år siden er nu blevet til virkelighed.

Hermed foreligger det første nummer af et lokalhistorisk årsskrift.

Gennem det seneste år har et nedsat udvalg bestående af Svend Petersen, Løvet, Lennart de Richelieu, Brædstrup og Benny Andersen, Brædstrup arbejdet »intensest« for at kunne præsentere dette læsestof.

Det har været vort ønske at kunne bidrage med lokalhistorie fra Brædstrupegnens. Ikke mindst når det kan konstateres, at der i mange år ikke er skrevet meget om vor kommune tilbage i tiden.

Her i første nummer har vi i udvalget søgt at bringe artikler fra hele kommunen.

Når sådan et årsskrift skal laves, er der mange ting at tage stilling til. Lad mig nævne nogle som økonomi, artikler, forfattere, billedillustration, trykning og salg af årsskriftet.

I udvalget har vi rettet henvendelse til en række mennesker, som har været så beredvillige at yde et bidrag i form af en god fortælling.

Vi siger tak til disse skribenter, uden hvis hjælp skriftet næppe havde set dagens lys.

Med udgivelsen er det også vort håb, at vore læsere vil få et tættere forhold til vor hjemstavnsforening i Brædstrup. Vi er klar over, at mange jo har stor interesse for lokalhistorie, museumssamling og slægtshistorie.

Skal dette årsskrift have en fortsættelse med nr. 2 - 3 - 4? Det er tildels op til læserne. Såfremt der er stor interesse for dette nummer, tror vi i udvalget og i hjemstavnsforeningen, at mange vil give deres mening til kende.

Derfor fortæl bestyrelsen i Brædstrupegnens Hjemstavnsforening om din mening. Hvad kan gøres bedre. Ligeledes opfordrer vi læserne til at yde et bidrag med en god artikel eller en sjov historie til næste nummer.

Eller - når hjernen granskes, kender alle jo en person, der har noget at berette til andre. Giv os et tips, vi er gerne behjælpelige med råd og dåd.

Sluttelig vil vi gerne rette en tak til borgmester Vagn Vejen Pedersen samt kulturudvalget i Brædstrup kommune for den velvillige modtagelse vore forespørgsler har fået.

God læselyst.

På udvalgets vegne

Benny Andersen.

NB:

Overvej at sende et årsskrift til en god bekendt!

Brædstrupegnens Hjemstavnsforening.

Af: Ejnar Jokumsen og Benny Andersen.

Her i et lokalhistorisk årsskrift vil det være naturligt at indlede med en beretning om foreningen. Brædstrup Hjemstavnsforening er oprettet i 1972, og der er i den forløbne tid sket en stor udvikling, dog sådan at der i nogle år har været stor aktivitet, medens andre år har været mere stille.

Den første interesse for en lokalhistorisk forening fandt sted på et møde i Brædstrup den 1. marts 1972. Her fortalte bibliotekar Gerda Repke, Solbjerg om lokalhistoriske samlinger og arkiver. Ved det møde blev der nedsat et udvalg på 9 personer, hvis opgave det blev at **arbejde** på at muliggøre oprettelsen af en hjemstavnsforening for Brædstrup kommune.

En medvirkende årsag til, at dette arbejde kom i gang på netop dette tidspunkt, var, at der i 1971

var blevet stiftet en forening »Voer Herreders Samfund« med hjemsted i Gedved. Denne forening havde nemlig henvendt sig til **Brædstrup** kommune angående indsamling af lokalhistorisk materiale samt økonomisk støtte.

Man var imidlertid ikke tilhænger af, at arkivmateriale skulle overgives til et arkiv beliggende i en anden kommune, så denne henvendelse gav stødet til, at ovennævnte udvalg i sommeren 1972 fik udarbejdet en plan for en hjemstavnsforening samt udkast til love.

Den 27. november 1972 blev der afholdt en stiftende generalforsamling. Tømrmester Chr. Petersen bød på udvalgets vegne velkommen til mødet. Herefter fortalte Rasmus **Hull**, Gudenåmuseet om det arbejde, der kan ventes for en hjemstavnsforening, herunder fremhævede han, at det ville blive et stort arbejde, men interessant.

I mødet deltog tillige borgmester Hans Mikkelsen. Han havde et indlæg, som blev afsluttet med: »Dette er en sag, der skal løses og løses nu.« Chr. Petersen sagde: »Den bestyrelse, der vælges i aften, skal have arbejdstøjet på lige fra starten. Vi må tage imod, hvad der kommer. Siden kan vi så foretage en sortering.«

Herefter var der enighed om at søge etableret en hjemstavnsforening. Udkast til love blev godkendt. En bestyrelse blev valgt:

Johan Finnemann Schultz, Tønning (formand)

A. Mogensen, Brædstrup

Rasmus **Hull**, Vissingkloster

Alma Hvilsted Jensen, Brædstrup

Jens Boes, Addit

Chr. Petersen, Brædstrup

Andreas Rasmussen som repræsentant fra byrådet.

Foreningens navn blev:

Brædstrupegnens Hjemstavnsforening

Foreningens formålsparagraf er at indsamle, opbe-

Brædstrupegnens

Hjemstavnsforening

indbyder alle interesserede i by og på egn til stiftende generalforsamling mandag den 27. november kl. 20,00 i Brædstrup bibliotek. Rasmus **Hull**, Gudenåmuseet, giver en orientering. Forslag til vedtægter forelægges.

Der serveres en kop kaffe.
Arbejdsudvalget

Udklip fra *Brædstrup Avis*, november 1972.

vare og udstille billedmateriale, skrifter og ting af lokalhistorisk interesse.

I den første tid manglede hjemstavnsforeningen et sted at opbevare de indsamlede materialer. En tid havde man kun et kartotekskab, som stod på biblioteket, men senere blev foreningen tildelt et lokale i rådhusets kælder.

Dette lokale var varmt, tørt og sikkert, men havde den ulempe, at det kun var tilgængeligt i rådhusets almindelige arbejdstid. Dette satte visse begrænsninger for foreningens udfoldelsesmuligheder.

Omkring 1984-85 dukkede mulighederne op for at få et andet lokale, enten i det planlagte nye bibliotek eller i Tinghuset, som kommunen netop havde overtaget.

Bestyrelsen drøftede mulighederne adskillige gange og besluttede til sidst at ansøge om lokaler i Tinghuset.

Efter et par møder mellem kommunens kulturudvalg og bestyrelsen, hvor der blev redegjort for foreningens behov, bevilgede kommunen, at Tinghusets retssal, dommerværelse, advokatværelse og venteværelse blev stillet til rådighed, så snart varmeanlægget var bragt i orden.

Efter en del istandsætning foregik indflytningen i juni-juli 1986. Mange dage blev brugt på at få tingene på plads, billeder hængt op, gamle klæde- dragter arrangeret i glasmontre m.v., men hen på efteråret var det hele ved at være på plads, således at der kunne holdes en officiel indvielse.

Lørdag den 15. november 1986 blev der holdt åbent hus. Mange mennesker mødte op, herunder repræsentanter for Brædstrup Byråd og Brædstrup Håndværker- og Borgerforening. I det hele taget en dag med mange lykønskninger og kærekomne gaver.

Fra bestyrelsens side har der længe været det ønske at kunne tilbyde alle lokalhistorisk interesserede større mulighed for at gøre brug af det indsamlede

materiale. Derfor er der nu indført fast åbningstid hver uge, nemlig torsdag eftermiddag fra kl. 16.00 til 17.00.

Mange har allerede benyttet mulighederne for at se gamle billeder, gennemgå gamle foreningsprotokoller og ikke mindst bliver de gamle folketællingslister og kirkebøger gransket grundigt.

Ud over samlingerne i Tinghuset har foreningen igennem årene fået en anelig samling af landbrugsredskaber, værktøj og husholdningsredskaber. Disse ting er opbevaret og kan forevises hos Kasper Pedersen, Brokhøjvej 26. Der er dog kun åbent efter forudgående aftale.

Der er igennem årene ydet en stor indsats af de skiftende bestyrelser, men det må dog fremhæves, at et særdeles stort stykke arbejde med indsamling, registrering og vedligeholdelse er udført af A. Mogenssen, Brædstrup, J.L. Bundgård, Nim og Kasper Pedersen, Troelstrup, samt ikke mindst af nu afdøde Karl Gunhøj, Brædstrup.

Brædstrupegnens Hjemstavnsforening

I anledning af indflytning i vore nyovertagne lokaler i Tinghuset indbydes alle interesserede til

åbent hus

LØRDAG D. 15. NOVEMBER KL. 13-16.

Kl. 13.30 vil borgmester Vagn Vejen Petersen foretage indvielse af lokalerne.

Bestyrelsen.

NB! Fra d. 20. nov. er der fast åbningstid hver torsdag kl. 16-17.

Indbydelse til åbent hus ved foreningens indflytning i Tinghuset.

Bemærk: Åbningstid hver torsdag kl. 16-17.

*Tinghuset »indvies«
og forevises.*

*Talrige interesserede
var mødt op ved
indflytningen.*

Den nuværende bestyrelse har følgende sammensætning:

Ejnar Jokumsen, Træden (formand)

Svend Petersen, Løvet (kasserer)

Benny Andersen, Brædstrup

Eli Hansen, Voerladegård

Helle de Richelieu, Brædstrup

Jytte Silleborg, Gammelstrup

samt udpeget af byrådet Bodil Rind Pedersen, Voerladegård.

Ved foreningens start var der 20 medlemmer. Her i 1987 er antallet oppe på 60, men det ville styrke foreningen, hvis medlemskaren blev forøget væsentligt.

Kontingent for en husstand er p.t. kun kr. 40,- om året, så hvis der er lidt interesse for slægts- eller lokalhistorie modtager bestyrelsen gerne tilmeldinger.

Foreningen har på nuværende tidspunkt modtaget mange ting, billeder, protokoller, avisudklip, beretninger fra hele kommunen, men der er plads til meget endnu.

Både gamle og nyere ting har interesse - tænk på - at ting idag jo også bliver historie.

Bestyrelsen er altid klar til at modtage materiale til opbevaring.

Derfor på gensyn i Tinghuset torsdage fra kl. 16.00 til 17.00.

Kasper Pedersen foran et lille udvalg af foreningens museumsgenstande. Kasper Pedersen har velvilligt stillet udbygningerne på sin gård til rådighed for museumssamlingen.

Uddrag af Brædstrup By's historie.

Af: Erling Honore.

I hjemstavnsforeningens gemmer har vi fundet en artikel frem, skrevet først i 1950'erne af nu afdøde malermester Erling Honore.

Erling Honore har tillige skænket arkivet en større billedsamling, hvilket vi i foreningen er meget taknemmelige for.

Efter aftale med fru Honore, nu med bopæl i Frederikshavn, bringer vi her artiklen i sin fulde ordlyd.

Landsbyen Brædstrup har som det meste af Thyrsting herred hørt under **Matrup** gods, og bestod i

slutningen af det 18. århundrede af nogle bøndergårde og ganske få huse, men endnu i 1844 fandtes i **Brædstrup** by og mark 6 bøndergårde og en kro, 3 frastykkede huse og 6 gamle huse og boelssteder, heri indbefattet parcellet fra Ring skov.

HERREDSKONTORET.

Tingsted for Thyrsting og Vrads herreder er flyttet til Brædstrup omkring år 1800. Før den tid boede herredsskriveren i Katrinedal, medens den dømmende og straffende myndighed var adskilt fra dette embede og underlagt en landsdommer, der på den tid boede på Silkeborg slot. Den første, der forenede begge embeder i eet, var herredsfoged og skriver **Holst**, der flyttede til Brædstrup i den gård, der dengang lå overfor gæstgivergården, på samme

Brædstrup Station.

Brødstrup Apotek med Genforeningsstenen.

plads, hvor det nuværende dommerkontor er beliggende, samtidigt blev der bygget ting- og arresthus i den lange, lave bygning på Østergade, der nu er privat ejendom. I året 1888 byggedes det nuværende herredskontor, det meste af jorden solgtes da fra gården, ligesom den gamle herredsbolig overgik til privat eje.

SYGEHUSET.

Sygehuset i Brødstrup er bygget i 1892-93 af Skanderborg amt og taget i brug den 16. maj 1893. Det bestod dengang af hovedbygning, der rummede 5 sygestuer, en operationsstue, sygeplejerskens værelse, kontor, anretterkøkken, badeværelse, foruden køkken, der fandtes i kælderetagen. Der var ialt plads til 13 senge, og lededes af en sygeplejerske, der tillige var økonoma.

Grunden, hvorpå sygehuset er bygget, blev solgt fra apoteket, der ejede en toft tæt op af skoven og er skænket af afdøde justitsråd Warthoe i Brødstrup. En marmorplade med følgende inskription minder herom: »Af interesse for egnen og dens befolkning, har canceliråd Warthoe, R. af Dannebrog, skænket 2000 kr. til erhvervelse af grunden hvorpå Brødstrup sygehus byggedes 1892- 93«. Siden dengang har sygehuset udvidet adskillige gange, og i 1949 er en meget stor udvidelse af funktionærboligen blevet en realitet, ligesom man for ganske nylig er flyttet ind i en meget moderne og velindrettet behandlingsbygning, der opfylder alle krav i teknisk henseende, ligeså er hovedfløjen i slutningen af 1951 rejsefærdig.

Realskolen.

HORSENS-BRYRUP-SILKEBORG BANEN.

Allerede omkring år 1880 var der planer oppe om en bane, som det dog tog adskillige år at se realiseret. Horsens-Bryrup banen blev anlagt i årene 1897-99 og åbnet for drift den 23. april 1899. Den har ved sin jævne, men stærke stigning i trafikken i de forløbne år, været som et barometer, hvorpå man har kunnet aflæse den store fremgang, byen og oplandet har været underkastet i samme tidsrum. Sidst har banerne købt nogle rutebilruter, der flere gange kører mellem Horsens og Silkeborg samt fået koncession på en nyetableret rute til **Ejstrupholm**.

Endvidere er det vedtaget i samarbejde med Ring-Føvling sogneråd i 1950 at udvide den nuværende

jernbanestation til også at omfatte ventesal og godsekspedition for rutebilerne. Fællesstationen, der nu er færdigbygget, fremtræder moderne og tidssvarende. Hvad der navnlig glæder forretningsfolk og håndværkere, er de mange forbindelser, som oplandet har til byen, der er f.eks. 10 bilruter.

HÅNDVÆRKERNE KOMMER TIL BYEN.^{smedie}

Den 10. juni 1851 kom den første håndværker til Brødstrup, idet smed Jens Andersen lejede sig ind i en af de gamle stuehuse efter at gården var udflyttet, forøvrigt på samme plads, hvor sønnen afdøde smed Frits Andersen drev sin smedeforretning. (Donald Daugaards **smedie**). Efter smeden kom bager Strunge, urmager Slange, bødker Lorentzen,

og så myldrede det frem lidt efter lidt maler, gartner, købmand og slagter.

LÆGE OG APOTEK.

I året 1857 fik apoteker Gundorph privilegium til at drive apotek i Brædstrup. Han åbnede det i et lille stråtækt hus, der lå overfor det nuværende centralhotel (Signe **Enevoldsens** hus). Apotekeren var samtidig købmand og solgte brændevin, kaffe og tobak, cigarer og papirvarer. I 1860 flyttede apoteket til dets nuværende bygning, der efter de tider var meget anseelig. I året 1842 blev der oprettet distriktslægeembede, der omfattede Thyrsting-**Vrads** herred og Silkeborg birk med bolig for læ-

gen i Them, hvilken altså var den nærmeste læge for Brædstrup dengang. Oprettelsen af apotek bevirkede, at omegnens folk nu ofte fik ærinde i Brædstrup, hvilket blev en god støtte for håndværkerne, man kan regne med fra den tid begyndte byen at vikle sig ud af landsbyens svøb, og forme sig som een af de mange stationsbyer, der gennem de sidste 50 år er vokset frem. Som følge deraf deltes embedet i 1856 således, at der ansattes en distriktslæge i Silkeborg og een i Brædstrup, den første læge blev krigsråd Jensen.

De gamles Hjem »Søndergaarden«, ca. 1951.

POSTVÆSENET.

Et **udmærket** hjælpemiddel for byen var det også, da landevejen fra Horsens til Silkeborg blev anlagt i årene omkring 1864. Fra at være et brevsamlingssted blev der i året 1875 oprettet et postkontor med grev Trampe som den første postmester. Posthuset har været beliggende flere steder, det første sted var Jacob Niensens gård, der var beliggende bagved sagfører Jørgensens ejendom på Nørregade. Her holdt også dagvognen ind, der dengang var den eneste forbindelse Brædstrup havde med købstaden. Først i 1921 kunne postvæsenet indvie sit eget

hus, en stor og præsentabel bygning, der blev bygget mellem stationen og hovedgaden.

SKOLERNE I BRÆDSTRUP.

I 1890 blev der oprettet kommuneskole i Brædstrup efter et par mislykkede forsøg med friskoler, idet det stadig stigende børneantal havde gjort det nødvendigt at dele Ring **gl.** skole i to, hvoraf den ene flyttede til Brædstrup. Skolen, der nu har 8 klasser, er i 1951 blevet købstadsordnet, således at der er oprettet inspektør og overlærer stillinger, ligesom der er knyttet en ny lærer til skolen. Der er

Roquefort-fabrikken.

Brødstrup og Omegns Folkeblad.

på nuværende tidspunkt udfærdiget tegninger til en større og meget tiltrængt udvidelse. Endvidere blev der i 1900 oprettet privat **mellem-** og realskole, der i årenes løb har fået et betydeligt elevantal. I tilknytning til realskolen findes også handelsskole, som er til stor gavn for byens handelsungdom. Ligeledes oprettedes i 1912 teknisk skole med statsunderstøttelse. Borger- og håndværkerforeningen, der blev stiftet i 1891 den 8. dec., er den forening, der i det lange løb har præget byen mest. Mange er de opgaver foreningen har påtaget sig at udføre og derved vist, hvad der kan

nås ved utrætteligt arbejde for byen og dens borgere, i særlig grad vil man mindes de to store udstillinger i 1913 og 1931, hvorved Brødstrup blev kendt viden om, ja over det ganske land.

Håndværker- og borgerforeningen har derved på smukkeste måde gjort sit til, at Brødstrup kunne blive et naturligt centrum for **Thyrsting-Vrads** herred.

løvrigt findes der i Brødstrup et utal af foreninger, måske rigeligt mange, men byen er alsidig og slår på mange strenge.

Ligeledes findes der også et udmærket og fuldt

Brædstrup Kro.

moderne bibliotek (med læsestue), kæmnerkontor, alderdomshjem, og for få år siden blev sognekirken flyttet til Brædstrup. Den gamle kro i Brædstrup har haft bevillingen siden i slutningen af det 18. århundrede, kroen blev senere ombygget og er nu et moderne hotel. Iøvrigt findes endnu to hoteller i byen: Centralhotellet og det nyindrettede »De unges Hjem«, hvor før det gamle turisthotel og højskolehjem lå. Endvidere findes to eksporterende firmaer, roquefortfabrikken »U.K.« og Brædstrup Ægekseport, der begge tilfører både by og land gode indtægter, sidstnævnte firma har i 1951 bygget et meget moderne og velindrettet ægpakkeri, der er beliggende ved banegården.

Også en avis udkommer der i byen, idet »Brædstrup og Omegns Folkeblad«, der blev etableret i 1896 engang om ugen udkommer til ca. 3000 husstande på Brædstrupegnen og fungerer samtidig som medlemsblad for Thyrsting-Vrads herreds landboforening; ligeledes er der til virksomheden knyttet et moderne bogtrykkeri.

I Brædstrup finder man også administrationsbygningen for Vestbirk Oplands Højspændingsanlæg, der med sin omspændende virksomhed har et stort antal folk i arbejde.

I 1950 erhvervede en nystartet turistforening stue-

huset af Søndergården, der blev omdannet til vandrehjemmet »Søndergården«.

Thyrsting-Vrads landboforening er sikkert den ældste eksisterende forening i Brædstrup, allerede den 11. april 1862 blev en kreds af landboere i Thyrsting og Vrads enige om at stifte en forening, der gennem foredrag og diskussioner om landbrugsfaglige spørgsmål kunne dygtiggøre egnens landboere. Allerede den gang var spørgsmålet om at tage maskiner ind i landbruget aktuelt, som det fremgår af en kundgørelse klæbet ind i den gamle forhandlingsprotokol 10. februar 1865, hvor

punkt 2 på dagsordenen var som følger: Kan tærskemaskiner anses for hensigtsmæssige i de mindre landbrug.

Blandt indlejerne ved dette møde ser man den daværende apoteker Gundorph åbne diskussionen om gødningen anvendes rigtigt. Den første formand for landboforeningen var kammerråd Synestad til Vinding Nygård. Siden den tid er foreningen vokset kraftigt og har **nu** sin egen ejendom i Jernbanegade, hvor der er ansat to konsulenter. I årene lige efter treårskrigen var der røster fremme om at stifte en våbenbroderforening, der så dagens

Banken

lys i midten af halvtredserne, men først i 1878 blev den nu bestående Thyrsting-Vrads herreds forsvarsbroderforening stiftet med daværende farver von Essen som formand. Foreningen er siden blevet en af de største i byen.

Brædstrup Andelsmejeri begyndte sin virksomhed den 1. november 1908 og har i årene, der er gået, hævdet sig på en smuk måde blandt landets mejerier, og har gennem sin store omsætning betydet meget for byen, ligesom den har medvirket til at skabe kontakt mellem land og by. I 1949 har mejeriet udvidet med et hypermoderne fryseboxanlæg, der er et af de største på landet i Danmark, endvidere er et meget stort og moderne mejeri under opførelse.

Brædstrup vandværk blev anlagt i 1909-10 og er siden udvidet mange gange, sidste gang i 1949, da man nedlagde større rør i hovedgaden og de vigtigste sidegader.

Elektricitetsværket, der blev anlagt i 1907, har det ligeledes været nødvendigt at udvide adskillige

gange, ligesom der er oprettet badeanstalt i forbindelse med værket, og denne er til stor glæde for byen og egnen. Endvidere er en del af de omliggende ejendomme og videre ud i byen forsynet med fjernvarme fra el-værket.

Banken for Brædstrup og Omegn, der har haft stor betydning for erhvervslivet i byen, blev på initiativ af proprietær Petersen, Åstrupgård, og dyrlæge Mads Andersen, efter et sammenkaldt møde af interesserede borgere oprettet i 1906 og begyndte på sin virksomhed den 27. oktober med daværende købmand C. Møller som administrerende direktør. Banken blev for nogle år siden ombygget og har nu til huse i en meget smuk ejendom i Bredgade. Desuden findes i Brædstrup endnu to banker, Brædstrup Landbobank og Sparekassen for Ring-Føvling kommune.

Det ser ud til, at de fremskridt, der har præget byen i de 100 år, der er gået fra 1851 til 1951 stadig vil fortsætte i årene fremover.

*Elektricitetsværket,
som blev anlagt i 1907.*

Brædstrup Sygehus' historie.

Af: Jes Jensen og B. Friis Andersen.

I årene 1930-40 og op i 50erne foregik der i perioder en pågående debat om nedlæggelse af de såkaldte små sygehuse. Medicinaldirektør Johannes Frandsen er vel nok den, hvis navn er stærkest placeret, som værende af den opfattelse, at de små sygehuse burde nedlægges til fordel for udbygning eller nyoprettelse af andre sygehuse til »centralsygehuse«, der skulle kunne udnytte den viden og teknik, som på det tidspunkt var kendt eller under udvikling indenfor lægevidenskaben.

En af vanskelighederne ved at gennemføre en sådan ændring i de eksisterende sygehuses forhold var at afgøre, hvad man skulle foreslå eller godkende som værende et lille sygehus, som formentlig ikke kunne udvikles til et centralsygehus.

I begyndelsen af 1930'erne varierede sengeantallet, som værende et udtryk for såvel størrelsen, som for de funktioner som sygehuset var beregnet til eller havde muligheder for at udføre, stærkt. Sengeantallet var på nogle få sygehuse helt nede på 2-10, og det var ikke alene i Vest- og Nordjylland; idet mindst et sygehus på Sorøegnen hørte til den kategori.

Rundt omkring fandtes andre små sygehuse - epidemisygehuse - med lidt flere senge, hvis opgave særligt var at modtage patienter under epidemier, og hvis væsentligste funktion nok var at isolere de syge for at modvirke smitte.

De anvendtes også til isolation af enkelttilfælde udenfor epidemitider, og blev oftest betjent af en eller evt. af alle de omkringboende praktiserende læger. De store sygehuse med sengeantal mellem 150 og 800-1000 var placeret i de største byer: København, Frederiksberg, Århus, Odense og Ålborg, og på flere af dem var der sket en opdeling,

Amtssygehuset i Brædstrup i 1894.

først og fremmest i en medicinsk og en kirurgisk funktion, som på de største sygehuse igen var opdelt i flere afdelinger med hver sin overlæge og lægestab, såvel som sygeplejestab **m.m.** Men det store antal sygehuse landet over, med fra 50 - 200 sengepladser, lå spredt - noget tilfældigt syntes det - over hele landet med ca. 20 - 50 km mellemrum, således at de største af dem lå i en provinsby, og resten, de mindre, lå på landet i eller i tilknytning til en landsby eller stationsby.

Allerede dengang var der dog en del såkaldte delte sygehuse med en medicinsk og en kirurgisk afdeling; og i enkelte tilfælde også en røntgenafdeling. F. eks. var det tilfældet i Vejle, Viborg, Skive, Randers og Hjørring i Jylland og på Sjælland vistnok i Roskilde og Næstved, medens de fleste byer og amter som Ribe, Ringkøbing, Thisted og Sønderborg amt, og på Sjælland Frederiksborg amt, Lolland-Falster og på Fyn alle sygehuse udenfor Odense, havde såkaldte udelte sygehuse. Det vil sige, at det var sygehuse, som blev betjent af een overlæge og som regel en med overvejende kirurgisk uddannelse. Det er her, at Brædstrup sygehus kommer ind i billedet blandt de sygehuse, som **føl-**

te sig - og en overgang også var - truet med nedlæggelse. Især i 1940'erne og endda efter, at sygehuset i 1940 var udbygget med en ny epidemiafdeling, var der røster såvel blandt amtets ledelse, som fra centrale myndigheder, om det betimelige i at nedlægge Brædstrup sygehus. Ja, selv indenfor sygehusets bestyrelse var der enkelte røster, som gav udtryk for dette syn.

Men det gik ikke så, og i år har Brædstrup sygehus bestået i mere end 94 år, og kan formentlig nå de 100 år i 1993. Blandt andet derfor kan det være berettiget i »det lokalhistoriske årsskrift« i år at se tilbage på hvilke forhold, der var årsag til begrundelsen for at oprette og bygge sygehus i Brædstrup - og dertil at se på, hvordan udviklingen og driften af sygehuset har formet sig i de mange år.

Sikre og dokumenterede oplysninger om de omstændigheder, der førte til beslutningen om oprettelse af et, efter datidens opfattelse, moderne sygehus i Brædstrup, er kun få. Formentlig er der blandt egnens befolkning ligesom andre steder i landet spontant opstået et ønske om et sygehus på

Tuberkuloseafdelingen 1916.

egnen, som kunne dække befolkningens behov for lægebehandling, særlig observation og undersøgelser samt isolation og ikke mindst kvalificeret pleje, som ikke kunne ske effektivt i lægens konsultation og i hjemmene.

Enkelte ledende personer er nævnt som initiativtagere, bl.a. Peter Bøjesen, Gedved, til at få ønsket omsat i praktisk handling, f.eks. ved diskussioner i Skanderborg amtsråd. Men særligt skal nævnes et initiativ, som nok har haft afgørende betydning for den endelige beslutning. Det kom fra Herredsfuldmægtig, Justitsråd Warthoe i Brædstrup, idet han skænkede kr. 2000 til køb af en grund til formålet - og det var mange penge dengang.

Pengene blev modtaget med glæde, bl.a. udtrykt på en plade som blev - og stadig er - indmuret i hovedbygningens ydermur.

Hvilken stilling lægerne i byen og på egnen har taget ved man ikke noget om. Der er usikre oplysninger om, at der allerede var et lille »sygehus« i nabobyen Østbirk, måske oprettet og drevet af læge Lars Amnitzbøl Hobolth, som havde praksis i Østbirk. Hans sønnesøn, nu overlæge i pædiatri i Kolding, kan ikke bekræfte dette, men han har oplyst, at han er i besiddelse af bedstefaderens ret så avancerede operationsinstrumenter, som er anvendt af læge Hobolth i Østbirk i tiden omkring 1890. Dertil kunne han oplyse, at bedstefaderen var opfordret til at søge sygehuslægestillingen ved Brædstrup sygehus, men afslog.

Sygehuset blev altså bygget og stod færdigt i 1893. Udgifterne ved bygningens opførelse beløb sig til kr. 48.500.-, heri medregnet en efter datidens forhold betydelig overskridelse, som påny gav anledning til voldsom diskussion i amtsrådet.

Det bestod af en hovedbygning med 12 senge og en epidemiafdeling på 8 senge i en særlig bygning. Bygningerne lå parallelt på hver side af gårdspladsen placeret på en grund købt fra Ring Skov i om-

rådet, det nu ligger omgivet af Østergade - Skovbrynet - Rosengade - Bjerregade - De **Thygesons** Allé.

Det hele må, efter nutidens opfattelse, have været meget beskedent, men altså svarende til datidens viden og ønsker.

Der var en lille operationsstue, nødtørftige toiletforhold og skyllerum, som absolut ikke svarer til nutidens krav. Oversygeplejersken boede på en lille stue på »sygegangen«, men hvor det øvrige personale har »boet«, er uklart.

Køkkenet lå i kælderen, og det blev det forresten ved med at gøre i mere end 80 år.

Indvielsen fandt sted den 16. maj 1893. Tilstrømningen af patienter var beskeden. Første patient kom først fire dage senere, og der gik syv dage, inden de næste tre patienter blev indlagt, og i den følgende måned blev der kun indlagt fire patienter - men det er også minimum for månedsindlæggelser i sygehusets nu snart 95-årige beståen.

I 1893 blev indlagt 105 patienter, heraf 63 med difteri og 10 med strubehoste; 7 havde skarlagensfeber og 4 tyfus. Altså langt over halvdelen var med epidemiske sygdomme, og der blev kun indlagt een med benbrud og een med lungelidelse.

Der blev foretaget 20 operationer i 1893; den første var en udskrabning 7 dage efter åbningen, og den første laparotomi blev foretaget den 08.12.93 for »ileus« (tarmslyng uden nærmere uddifferentieret diagnose).

Den hyppigste operation var trakeostomi (åbning af **luftrøret** på grund af tillukning af strubehovedet ved difteribelægninger). Antallet af årlige indlæggelser øgedes kun ganske svagt gennem de første mange år. Først i 1917 blev indlæggelsesantallet fordoblet i forhold til det første år, nemlig til 222, og i 1930 indlagdes »kun« 563 patienter.

I de følgende år blev stigningen lidt stærkere, og i 1951 nåede man op på 1392 indlæggelser. Operati-

onsantallet var forholdvis større, således i 1951 609 operationer.

Nævnes skal, hvad måske vil undre mange, at den første blindtarmsfjernelse i Brædstrup skete i oktober 1907, 14 år efter åbningen, og at diagnosen blev stillet under operationen - og det gentog sig i juli 1908. Men i august 1911 blev diagnosen appendicitis for første gang stillet inden operationen. Lignende forhold gjorde sig imidlertid gældende på mange sygehuse i Danmark, såvel som i andre lande. Sygdommen blev nemlig først klarlagt i 1888 af en amerikansk kirurg, og derefter blev operationen anerkendt som nødvendig akut.

Den tiltagende belægning og aktivitet medførte behov for og ønsker om flere sengepladser og indretning af specielle behandlingsrum og installationer. I 1916 byggedes tuberkuloseafdelingen (den nuværende afd. M2), og i 1919-21 udvidedes hovedbygningen til mere end dobbelt størrelse, nemlig til 27 senge, operationsafdeling, og rum til de første røntgeninstallationer. Desuden indrettedes et kontor for overlæge og oversygeplejerske samt et patientopholdsrum.

Hovedbygningen efter udvidelsen 1919-21.

Der byggedes tillige en kedel- og vaskeribygning og garageanlæg til sygehusets ambulance.

Hvem der blev tænkt mindst på var sygeplejersker og elever, nogle andre af personalet, der stadig henvistes til primitive rum i kælder og tagetagen og var uden de almindelige hygiejniske installationer. Men hvad hjalp det?

Den stigende søgning til sygehusets pleje og behandling stillede større og større krav til sygehusets formåen, og desværre også til isolation af patienter med smitsomme epidemiske sygdomme. Der gik dog ca. 20 år, inden den opgave blev løst. Der opførtes i 1940 en ny, og efter gældende principper og ønsker, moderne epidemifdeling i en ny bygning, der rummede 21 senge - hvoraf 3 stuer var til speciel isolation. Men det var næsten for sent, for

Hendes Majestæt Dronning *Alexandrine* mellem overlæge Jes Jensen og borgmester Hans Mikkelsen.

ikke at sige overflødig. På mindre end 10 år var disse senge i brug til almindelige medicinske patienter, bortset fra enkelte patienter, som stadig krævede ekstra isolation.

Under krigen 1940-45 gik udviklingen vel nok lidt i stå, men straks efter krigens ophør viste sig igen behovet for, presset for og ønsket om, at sygehuset skulle følge den almindelige sygehusudvikling med hensyn til mere nøjagtige og differentierede diagnoser og til de efterhånden udviklede kirurgiske og røntgenologiske, men ikke mindst de medicinske behandlingsmuligheder, som var på vej, og rundt omkring delvist taget i brug.

Den ledende læge havde titlen sygehuslæge, men i 1946 blev sygehuslægen udnævnt til overlæge. Siden 1930 havde han haft en assisterende reservelæge, som i slutningen af 1940'erne blev udvidet til 1 reservelæge 4- 1 kandidat.

Under krigen havde der, som nævnt, været stilstand i udviklingen, som i det øvrige land, men efter krigen kom der igen gang i debatten om udviklingen, og altså også i spørgsmålet om Brædstrup sygehus' beståen. Der var en del modstandere, men det lykkedes tilhængerne af sygehuset sammen med amtsrådsmedlem og sognerådsformand Hans Mikkelsen, som var formand for sygehusets bestyrelse, at få vedtaget en beslutning i amtsrådet om, at Brædstrup sygehus skulle bestå og udbygges tidssvarende.

Imidlertid blev overlægen syg kort tid efter dette. Yderligere forberedelser gik delvist istå, og overlægen døde i december 1948. Under overlægens sygdom blev sygehusets lægefunktion passet af reservelægen og med hjælp fra de omliggende sygehuses **overlæger/læger**.

I perioder var der dog kvalificerede vikarer for overlægen; men alligevel var det en belastning for sygehuset, og tilhængere af dets nedlæggelse fik vind i sejlene, men også den situation klarede Hans

Mikkelsen, og efter ansættelse af en ny overlæge i april 1949, sørgede Hans Mikkelsen, godt støttet af amtmand Schau for, at forhandlingerne om og udformningen af udviklingen af de nødvendige bygningsmæssige forandringer, ombygning, udbygning eller nybygning, kom igang.

Økonomien var den største hurdle, bl.a. manifesteret ved et indlæg fra et amtsrådsmedlem, der ved et møde udtrykte det sådan: »Det billigste sygehus at drive er det uden patienter«. Det skulle vel nok forstås humoristisk, men det var dog fremsat af en person, hvis interesser var i Skanderborg, hvor sygehuset jo også havde ønsker. Men man kom igang.

Først blev der bygget en sygeplejerskebolig, og da den blev taget i brug i 1950, kunne sygeplejepersonalet endelig komme væk fra kælder- og loftsværelser til moderne boligforhold. Og det må man vel dengang have syntes, at bygningen bød på for såvel **sygeplejersker** i højere og lavere stillinger og for sygeplejeelever. I det mindste udtalte formanden for sygeplejerådet sig meget tilfreds og rosende om bygningens daværende faciliteter.

Og så kom renoveringen og udbygningen af hovedbygningen. Det var en betingelse, at det skulle være en om- og tilbygning, hvilket blev opfattet på den måde, at husets grundplan og sygestuernes form og kvadratmeterstørrelse skulle opretholdes. Det blev en vanskelig affære. Det blev nødvendigt at købe en barak, som midlertidigt kunne rumme patienter, som måtte evakueres fra den gamle hovedbygning; og såvel for patienter som for personalet var det en ubehagelig og besværlig tid, men byggeperioden bar alligevel præg af optimisme og stor forventning. Hovedbygningen kom til at rumme 56 senge, diverse hjælperum i to etager, som blev til en afdeling med særskilt plejepersonale.

I kælderen blev indrettet køkken - stadigvæk - og spisestue til personalet i den ene ende og et admini-

strationskontor i den anden. Dertil kom behandlingsbygningen med operationsafdeling, røntgenafdeling og laboratorium samt den fysioterapeutiske afdeling (også stadig i kælderen). Den blev bygget i to etager vinkelret mod nord udfra midten af hovedbygningen. Og endelig forenedes de to bygninger med en mellembygning med ankomsthal og trapper.

Det hele var færdigt i oktober 1952 og den 12. oktober fandt en indvielse sted. I denne deltog Hendes Majestæt Dronning Alexandrine. Det var Hans Mikkelsen, som foranledigede dette, og som personligt inviterede dronningen ved en audiens. Men den specielle årsag var, at dronning Alexandrine var protektrice for Skt. Lucas Stiftelsen, hvorfra søstre siden 1905 havde betjent og ledet sygeplejen i **Brædstrup**.

Ved en efterfølgende spisning for deltagerne **inkl.** personalet var det, at den daværende medicinaldi-

Epidemifdelingen efter opførelsen i 1940.

rektør Frandsen lidt drillende sagde: »Det er jo ikke alene en ombygning, men en nybygning«.

Og udviklingen fortsatte.

Sygehusets vækst, såvel fysisk som med hensyn til funktioner, lod sig ikke sådan standse, og de bevillende myndigheder var velvillige.

I løbet af 1950'erne blev der udviklet et samarbejde med Skanderborg amts øvrige sygehuse, dels som et fællesskab om overlæger indenfor narkose- og røntgendisciplinerne og dels som en konsulentbetjening i medicin.

Endelig i 1961 skete den første opdeling af sygehusets virksomhed ved ansættelse af en medicinsk overlæge til at stå for en medicinsk afdeling og den »gamle overlæge« blev overlæge for den kirurgiske afdeling.

I 1959 blev der ansat en sygehusinspektør, og der indrettedes et administrationskontor.

Alt dette og andet medførte en stigning i de ansattes antal fra under een pr. seng til nu (vistnok) mere end to pr. seng.

Det medførte bl.a. et par kortvarige »højdepunkter« ved et par budgetmøder omkring 1955.

Første gang var, da regnskabsføreren bemærkede, at »i år overstiger budgettet 1 million kroner«. Og et eller to år senere sagde han: »I år overstiger lønomkostningerne 1 million kroner«.

Det gjorde virkeligt indtryk dengang, - men begge konti er jo forlængst mangedoblet.

I slutningen af 1950'erne overvejede man en ombygning af det, der fungerede som medicinsk afsnit - den tidligere epidemiafdeling og den gamle tuberkuloseafdeling. I den anledning var den daværende medicinaldirektør på besøg, og under besøget benyttede han lejligheden til at trække sin gamle partifælle - sygehusbestyrelsesformanden - i ærmet og sige: »Nu må du ikke fedte med dette her, ansæt en medicinsk overlæge og se at få udbygget det her sygehus ordentligt«.

Det blev startskuddet til en lang og besværlig byggeproces. Der blev udarbejdet planer til en 4-etages bygning, hvor der var fysiurgisk afdeling i stueetagen, sengeafdeling ovenover og i kælderens svømmebassin, bl.a. til beboerne på det nye plejehjem, som amtet havde bygget på sygehusets grund. Medens man arbejdede med planerne, havde sundhedsstyrelsen fået ny chef, Ester Amundsen, som

*Overlæge Jes Jensen
(Kilde: Puls).*

*Overlæge Friis Andersen
(Kilde: Puls).*

ikke havde helt samme opfattelse som forgængerens angående udbygning af de mindre sygehuse, men dog »ville vedgå arv og gæld«, som det blev udtrykt; og i begyndelsen af 1962 indstillede sundhedsstyrelsen til ministeriet, at byggeriet blev optaget på sygehuskvoten.

Ideen med svømmebassinet blev dog droppet undervejs. Amtmanden, som var den, der havde fået ideen, kæmpede for at få det gennemført, men medicinaldirektøren, som var imod, afgjorde til slut sagen med bemærkningen »Jeg bryder mig ikke om alt det vandpjaskeri«.

Bortset fra svømmebassinet så alt lyst ud, og detalprojekteringen begyndte, da et byggestop pludselig væltede planerne.

Man forsøgte så, som en første etape af byggeriet, at få dispensation til en bygning med kedel-varmcentral samt vaskeri. Sagen trak ud i sundhedsstyrelsen, som nu ikke længere følte sig bundet i samme grad af de tidligere løfter.

En af varmekedlerne var i en periode ude af drift pga. utæthed, og i januar 1963 satte sygehusbestyrelsen trumf på og fralagde sig ansvaret for yderligere udsættelse af fornyelse af varmecentralen.

Et par måneder efter forelå så tilladelsen til at gå i gang med byggeriet, men nu kom der et totalt byggestop. En ny dispensationsansøgning mandede ud i tilladelse til at bygge maskinhus og varmecentral, men ikke vaskeri, og i november 1963 kunne man i avisen læse, at amtmand Schau og frue trykkede på de trykknapper, der satte de nye maskiner igang.

Vaskeribygningen skulle bygges ovenpå maskinhuset, og byggetomten lå ubeskyttet hen. Tydeligt for enhver, at dette halvfærdige byggeri ikke kunne ligge altfor længe på denne måde.

I 1964 kom så fortsættelsen, og der blev bygget et af de mest avancerede vaskerier i Europa med adskillige mellem rent og urent tøj. Det var central-

*Kedel- og vaskeribygningen ved fuldførelsen i 1965.
(Kilde: Puls).*

vaskeri for Brædstrup og Skanderborg sygehuse og for amtets to plejehjem - i Brædstrup og Salten. Senere, da området gik over til Vejle amt, blev det uniformsvaskeri for hele amtet.

Laboratoriet kunne ikke længere vente på nybyggeri og blev i 1966 flyttet til nyindrettede lokaler i loftetagen over hovedbygningen. Imens arbejdede man videre med planer om en ny medicinsk afdeling, og endelig kunne den indvies tidligt på året 1969.

Den bestod af 50 senge i et plan - dobbeltkorridor-system. Den tidligere epidemibygning, som i mange år havde fungeret som medicinsk afdeling, blev nu lavet om til fysiurgisk afdeling. Dette sidste var en meget besværlig proces, da skillevæggene var lavet af jernbeton, som var næsten umulig at bryde ned, og skillevægge var der masser af i en epidemibygning med slusesystemer, bade- og omklædningsrum for at gøre det muligt at komme fra den ene gruppe patienter til den anden uden at medbringe smitte.

Mellem den nye medicinske afdeling og behandlingsbygningen var der ca. 20 meter, og af praktiske grunde havde man i forbindelse med **opførel-**

sen af den medicinske afdeling støbt fundament på dette område, så der nu igen lå en byggetomt på sygehusarealet.

Det var synligt for enhver, en tydelig påmindelse om, at nu skulle man skynde sig at få arbejdet fuldført.

Et lille årstid efter kom man så igang med at bygge videre på fundamentet med en udvidelse af operations- og røntgenafdelingerne samt en helt ny intensivafdeling.

I samme seance blev der bygget opholdsstuer til de kirurgiske afdelinger samt kiosk.

Efter dette var sygehuset i 1970 klar til at overgå til Vejle amt. De væsentlige ting var lavet, og det, der manglede, var mindre påtrængende.

En ny køkkenbygning kom nogle år senere, og i forbindelse med dette blev der indrettet kantine og mødelokaler i den gamle funktionærbolig.

I de gamle køkkenlokaler blev der herefter plads til at lave modtageafdeling, og der blev samtidig opført en forhal, som blev udsmykket med keramiske relieffer af Erik Nyholm. En tiltrængt forbedring af det indtryk, man fik ved ankomsten til sygehuset.

Denne udvikling, som er beskrevet i Brødstrup, var den samme, som fandt sted overalt i sygehusvæsenet. Det var en følge af de tekniske og medicinske fremskridt, som medførte, at der blev stillet større og større krav.

Dyrere og dyrere blev det også i årenes løb, og nu i den sidste halvdel af 1980'erne er driftsudgifterne steget til godt 50 millioner kroner om året.

Prisen for en sengedag er oppe på kr. 1850.-.

Disse beløb betales helt af det offentlige, men da sygehuset i sin tid startede, havde man brugerbetaling.

Driftsudgifterne i det første hele regnskabsår 1894 var godt kr. 7000.-, og deraf betalte amtet 2/3.

Patienter på fællesstue betalte kr. 1.70 om dagen.

Sygehusinspektør H. Midgaard (tv.) og daværende formand for sygehusudvalget Erling Tiedemann. (Kilde: Puls).

»Syge tjenestetynder, der var indlagt for egen regning eller for husbonds regning« kunne dog nøjes med kr. 1.15. For denne betaling fik man »seng, kost, opvartning, lys, varme, vask«, men måtte betale særligt honorar for operation og ekstravagter. Det tidligere nævnte nybyggeri var kun de nødvendige ydre rammer, og gradvist kom der i samme periode store inventaranskaffelser og personaleudvidelser.

Allerede i 1961 oprettedes en egentlig medicinsk afdeling med egen chef. Anæstesi- og røntgenafdelingerne klarede sig fortsat på konsulentbasis nogle år endnu, indtil man i Skanderborg fik ansat en anæstesi-overlæge, der skulle arbejde den halve tid i Brødstrup - og i Brødstrup fik ansat en røntgenoverlæge, der arbejdede på samme måde i Skanderborg.

Dette var først og fremmest en politisk løsning dikteret af det princip, at når det ene af de to sygehuse fik en bevilling, skulle det andet have det samme. Fagligt fungerede denne ordning glimrende, men det var kun en overgangsordning, der i løbet af nogle år førte til ansættelse af faste chefer i disse specialer begge steder.

I samme periode dubleredes overlægestillingen på kirurgisk afdeling, og senere, efter overgangen til

Vejle amt, skete dette også på medicinsk afdeling. Dette var betinget af øget arbejdsbyrde, men også for at man kunne honorere kravet om øget specialisering.

I de følgende år trængte specialiseringen indenfor sygehusvæsenet sig fortsat stærkt på, og på et mindre sygehus kunne dette problem naturligvis ikke løses ved yderligere nyansættelser af overlæger.

Efter overgangen til Vejle amt og i mindre grad før den tid, blev specialiseringsproblemet klaret med det, der kaldtes »funktionel samordning«, hvorved Brædstrup sygehus kunne trække på alle de specialister og alt det avancerede undersøgelsesapparat, som fandtes andre steder i amtet.

Målet for sygehusenes stabe og for politikerne var,

at ligegyldigt hvor i amtet en patient blev indlagt, skulle der være de samme behandlingsmæssige muligheder til stede.

I fremtiden må eksistensberettigelsen for et mindre sygehus som Brædstrup være, at man kan leve op til dette krav, og det er også dette krav - omend lidt mindre fast formuleret - der har været baggrunden for alle de ændringer, som er foregået med og på sygehuset siden dets start i 1893.

100-årsdagen for sygehusets beståen nærmer sig. Indtil nu har man haft mulighed for at følge med i udviklingen, og man har evnet at udnytte disse muligheder.

Forhåbentlig vil mulighederne være til stede også i fremtiden.

*Brædstrup Sygehus 1973
(Kilde: Puls).*

Sådan er det gået en **Brædstrup**-dreng

Af: Harry Motor.

Harry Motor blev født i Brædstrup den 26. marts 1921. Da han var 6 år gammel, flyttede han med sin forældre fra byen, men senere udviklede hans liv sig til et eventyr, som han her fortæller om:

I 1977 sad jeg lunt og godt i København som administrerende direktør for AB VOLVOs danske datterselskab VOLVO DANMARK A/S.

Jeg var dengang 56 år gammel, og siden jeg i 1962 var blevet ansat af den svenske koncern til at op-

Kort efter dåben i Ring Kirke, blev Harry fotograferet. Det er ikke en skruenøgle han har i hånden, men en rangle.

Her i dette hus blev Harry født. Nørregade 20, Brædstrup. Personerne på billedet vedrører ikke familien.

bygge og organisere VOLVOs salg og service i Danmark, havde jeg haft succes.

Sådan noget må man naturligvis ikke selv sige. I jantelovens Danmark skal man helst ligge lavt og snige sig rundt i tusemørket langs husmurene for at undgå danskerens mest fremtrædende karakteregenskab: Misundelsen. Jeg vover alligevel med høj røst at gentage: Jeg havde haft succes. Et godt helbred, sund økonomi, masser af arbejdsglæde og en familie med to børn under uddannelse var sammen med villaen på Strandvejen i Charlottenlund de synlige tegn på succes'en. I min fritid samlede jeg på gamle, danske frimærker, kørte motorløb, skrev avisartikler og »Teknisk Brevkasse« i MOTOR samt optrådte i radio og fjernsyn.

Jeg havde det faktisk så godt og var så glad for mig selv, at det næsten ikke var til at holde ud...

Det var derfor både en velkommen og en vanskelig situation, jeg blev bragt i, da VOLVOs koncernchef en af de første dage af 1977 opfordrede mig til at fratræde min stilling i Danmark og sammen med

min familie flytte til Sydney i Australien og forsøge at bringe det australske **Volvo-selskab** på fode efter nogle vanskelige år.

Motivationen, overvejelserne, vurderingerne og beslutningsprocessen for et så alvorligt skridt for 4 mennesker er en historie helt for sig, men i maj 1977 satte jeg mig i chefstolen hos VOLVO AUSTRALIA AND NEW ZEALAND, der lå så langt borte fra Danmark, at såfremt man borede et hul fra **Brædstrup** ned gennem klodens midte, ville man komme ud i reservedelslageret i Sydney. Nogle måneder senere besluttede jeg at besøge den daværende danske ambassadør i Australiens hovedstad, Canberra. Min sekretær havde aftalt, at jeg skulle komme lidt før frokost, og da jeg ringede på, blev døren åbnet af en høj, kraftig mand med næver som en skovl og kloge, varme øjne. - Goddag Harry Motor, sagde han, og velkommen. Mit navn er Mogens Warberg, og jeg er Danmarks ambassadør herude.

Da vi havde siddet og talt lidt sammen ved **swimming pool**'en, spurgte han, hvor jeg var født.

- I Brædstrup i Jylland, svarede jeg.

Ambassadør Warberg sad tavs et øjeblik og kiggede på mig. Det er jeg også, sagde han.

Vi grinede lidt begge to. Hvad skulle vi ellers have gjort.

- Sikke et træf, sagde vi i munden på hinanden.

- Hvad var din far, spurgte Warberg, min var dommerfuldmægtig.

På min dåbsattest står, at min far var: Bilejer Anders Peder Jensen, og min mor hed Laurine Kirstine Gravesen. Hun kom ude fra Holmsland Klit ved Søndervig, og min far var født på Hesselballe Mark ved Uldum. Jeg kom til verden på 1. sal i et hus, der nu ligger Nørregade 20, Brædstrup, og som i sin tid hed »LY«. På facaden kan man fortsat se, hvor husets navn var malet. Mine forældre boede oven over min fars forældre, og min far

havde af sin far fået en »Høj gammel Ford« med dør i midten, blomster vaser ved vindspejlet og klunker dinglende ned fra gardinerne. Far kørte lillebil for folk, og han fortalte mig senere med stolthed i stemmen, at han havde fast kørsel for dommerfuldmægtigen, når denne en gang imellem i embeds medfør skulle ud i distriktet.

Den dommerfuldmægtig var Warbergs far. Min far gik endog så langt, at han engang i min barndomstid sagde, at hvis jeg nogensinde kunne komme samme vej, at kunne køre i samme bil som en dommerfuldmægtig, ville mit liv ikke være helt spildt. Midt i halvtredserne, hvor jeg var engageret

Harry som 9-årig sammen med sine forældre og yngre broder.

i fagforeningsarbejde, kørte jeg en eftermiddag med daværende statsminister H. C. Hansen ind til København fra et kursus i Faxe, og da jeg fortalte min far om det, fik han vand i øjnene, og da jeg så hans reaktion, fik jeg det vistnok også. Både far og Mogens Warberg er nu borte, men minderne har jeg.

Det første, jeg erindrer fra Brødstrup, var, at min farmor døde. Hun hed Kristine, og det skete i 1925. Kort efter husker jeg, at min far og mor spurgte, om jeg gerne ville have en lillebror eller lillesøster. Det var jeg ikke særlig interesseret i, men af en eller anden grund fik de mig overbevist om, at hvis jeg lagde et par stykker sukker i vindueskarmen oppe i køkkenet, ville storken, der spankule-

I 1942 aftjente han sin værnepligt i Marinen.

rede rundt på sine røde ben ude på markerne, komme og spise sukkeret og til gengæld bringe en lillebror eller lillesøster som tak. Fra Ægypten?

Og det utrolige skete. Systemet virkede. Den 18. februar 1927 fødte min mor endnu en søn, som blev døbt **Vagner** Reinholdt Jensen. Jeg selv blev døbt i Ring Kirke, der senere er nedbrudt. Mine forældre var enige om, at jeg skulle hedde William, men på vej ned til præsten, glemte min far navnet, og da man også havde diskuteret navnet: Harry, gav han præsten det. Min gudmoder har senere fortalt, at da præsten ved dåben sagde: Jeg døber dig Harry Jensen, råbte min mor: - Nøj, nøj, det er forkert, han ska' hedde William!. Men da hed jeg allerede Harry, og det har været et udmærket navn. For nogle år siden skiftede jeg Jensen med Motor. Alle kalder mig Harry Motor, så hvorfor ikke bruge det navn officielt?

Fra tiden i Brødstrup erindrer jeg navnene Nors, der vist var købmand, og Sonnenborg, der klippe- de folks hår. Navnet på en legekammerat lidt nede ad gaden er faldet ud af computeren, en såkaldt kongeparade, hvor Kong Chr. d. X inspicerede nogle af sine tropper lige nedenfor vores køkken- vinduer, er der fortsat.

Da jeg var 6 år flyttede mine forældre fra Brød- strup til Herning, hvor jeg begyndte at gå i skole. Et år senere skiftede vi igen adresse, denne gang til en lille by Bredsten, der ligger 11 km vest for Vejle. Mine forældre havde købt en sløjt kørende køb- mandsforretning i byens østlige ende, og hvad de ville med den, ved jeg ikke, for der var allerede to købmænd i byen og desuden 4 brugsforeninger i oplandet. Den 26. marts 1935 fyldte jeg 14 år, og 5 dage senere kom jeg i lære som automekaniker hos firmaet Iversen & **Berndtsen, Grejsdals vej 4, Vejle**. Årsagen til, at en del mennesker ikke har succes i deres liv, er efter min mening, at de ikke gør de ting, der er nødvendige for at opnå succes. En god

kok følger en madopskrift, en dygtig arkitekt følger sine tegninger omhyggeligt, en videnskabsmand holder sig til sine formler, og en turist i det fjerne lader sig lede af sine landkort. Men når det gælder succes, glemmer masser af mennesker reglerne og larmer over, at det blot er de heldige, der har succes. Sludder og vrøvl!

Succes kan planlægges, og da mine forældre fandt ud af, at **jeg** som dreng var meget optaget af mekanik og efter et enormt besvær fandt lærepladsen i Vejle, begyndte de at forberede det, der blev min plan for succes: Et liv i bilbranchen.

Halvvejs gennem min læretid solgte mine forældre stumperne af købmandsforretningen i Bredsten og flyttede til Vejle. Modgangen havde gjort min far til radikal, og han befandt sig godt i det parti med begge ben solidt plantet i luften. Min mor var mere jordbunden og holdt sig til Socialdemokratiet. Hun kæmpede hårdt for sin arbejdsløse mand, skolesøgende søn og mekanikerlærlingen. I lange perioder havde vi kun mors beskedne løn som vågekone på Vejle Amts- og Bys Sygehus og min lærlingeløn på kr. 8,- pr. uge at leve for, men det gik.

1. april 1939 var jeg udlært som automekaniker, og nogle måneder senere startede tyskerne 2. verdenskrig. Benzin blev rationeret, og jeg blev arbejdsløs. For at undgå lediggangen tog jeg en maskinisteksamen, men 1. januar 1941 var skolegangen slut. Tyskerne var i landet, og vi, der dengang var store drenge, fik en stakåndet og kunstig opvækst.

I slutningen af maj 1939 var der mellem Tyskland og Danmark undertegnet en ikke-angrebspagt, men mindre end et år senere, væltede tyskerne ind over vort land en tidlig tirsdag morgen. Som i Niels Ebbesens dage, var der »mange om skylden og flere om skaden, fjenden på borgen og falskhed på gaden«. Men, som historikerne konstaterede: Der var ingen Niels Ebbesen. Kaj Munk, præsten,

Harry på vej mod mål i det australske »Southern Cross Rally«.

skrev: »De tusind år, så blev de væk, i morges klokken fem af skræk«. Han kaldte sit korte digt »Fortvivlelse«.

Danskerens tilpasningsevne er imidlertid enorm, og selv om den tyske gift langsomt sivede ind i Danmarks krop, gik der et par år op til 1943, før danskerne virkelig gjorde modstand. Da var tyskerne gået i stå på næsten alle fronter.

Selv var jeg soldat i Marinen i 1942. Jeg deltog ikke i nogen form for intensiv, organiseret modstandskamp, og når **jeg** alligevel den 4. maj 1945 fik udleveret et frihedskæmperarmbind, skyldtes det alene nogle flytninger af ammunition, våben og personer, som jeg havde mulighed for at udføre gennem mit arbejde hos Post- og Telegrafvæsenets Værksteder på Amager i perioden 1943-45. Vi havde nogle enkelte biler med benzintildeling, og de var velegnede til hurtig transport af ukendte sække, kasser og skikkelser fra A til B, men det hele var ret udramatisk og blev kun alvorligt de få gange, en tysk patrulje standsede den lille gule Ford A va-

revogn og ville se, hvad der var inde i varekassen....

Under besættelsen valgte mine 82 kolleger på værkstederne mig til deres tillidsmand, og det startede min fagforeningskarriere hos Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund. Det var dengang min bestemte opfattelse, at bortset fra mine forældre, havde ingen gjort mere for mig end socialdemokraterne Thorvald Stauning, K. K. Steinicke og smeden Hans Rasmussen gennem deres lovgivning om lærlinge, arbejdsløshedsstøtte og sociallovene. Jeg blev en glødende socialdemokrat med tillidsjobs i Smedenes afdeling 13, politiske klubber og lejerbevægelsen.

Det var i den periode op til 1950, jeg opdagede de enorme værdier, der findes på danske biblioteker. Jeg studerede dag og nat, og de dygtigste filosoffer, tænkere, videnskabsmænd og forfattere fortalte mig alt, de vidste. På møder trænede jeg mig i at fremføre mine meninger mundtligt, for kan man ikke kommunikere, kommer man ingen vegne. Hver eneste chance for at deltage i åbne diskussionsmøder om hvad som helst blev udnyttet, og rutinen voksede. Jeg erindrer en gang på Bispebjerg i København, hvor jeg 20 minutter hamrede løs mod et halvt hundrede kommunister, der blev mere og mere ophidsede, men slutteligt havde jeg hele forsamlingen bag mig - i skarp trav ud af lokalet og ned ad gaden...

I 1951 sendte Smedeforbundet mig til USA på en såkaldt Marshall-studierejse. I perioden 1948-51 modtog Vesteuropa over 13 milliarder dollars fra USA i hjælp til opbygning efter krigen, og jeg var så heldig at få en andel til nogle måneders rejse rundt i USA for at studere fagforeningsarbejde. Uddannelse er ikke en proces, der foregår i nogle år og derefter slutter. Uddannelse har faktisk kun et virkeligt formål, nemlig forberedelse til yderligere uddannelse. Og hen ad vejen skaber uddannelse

Det var skuespilleren Buster Larsen, der gav Harry tilnavnet »Motor«, da han sang om ham i Cirkusrevyen.

behov for åndelige, moralske og æstetiske ståsteder, hvorigennem chancerne for et lykkeligt liv for en selv og sine omgivelser er til stede.

USA gav mig enorme oplevelser. Ved ankomsten med »Queen Mary« til New York, stod Frihedsgudinden og vinkede velkommen. I Washington mødte jeg en arrogant Jens Otto Krag, der ikke forstod en lille smededreng, og en venlig Hans Sølvhøj. I Detroit arbejdede jeg i en måned hos Walter Reuter, formand for de amerikanske automobilarbejdere, der var blevet slået halvt ihjel af Henry Fords arbejdere. I Dallas samlede jeg biler på samlebandet hos Ford, og i San Francisco flyvemaskiner hos United Airlines. Hollywood var pap-

mache, sukker og klister, og New York var blodig alvor den morgen et mafiamedlem blev gennemhullet af maskingeværer i barbersalonen på Park Sheraton Hotel, hvor jeg boede. Jøderne i beklædningsindustrien på Manhattan lærte mig forhandlingsteknik, og en smuk pige demonstrerede for mig, at hun, der var neger, og jeg ikke kunne gå hånd i hånd ned gennem Broadway uden skub og vrede tilråb fra andre hvide.

Den amerikanske egoisme såede også sin sæd i mit måske alt for åbne sind, og da jeg kom hjem til Danmark igen og blev udsat for misundelsen og også opdagede, at mine tillidsjob var røget, standede jeg op og analyserede mine planer for mig selv. Jeg havde skrevet en bog om mine indtryk fra USA, men det socialdemokratiske forlag »Fremad« ville ikke have den, og den socialdemokratiske avis »Social Demokraten« ville ikke engang læse manuskriptet. Da jeg 14 dage senere solgte mine optegnelser til det konservative »BT« for kr. 3.000,- døde jeg åndeligt talt i den socialdemokratiske bevægelse. Jeg var en overløber og forræder, og da kammeraterne på mit nye arbejdssted, autoværkstedet »Citroen« i København, valgte at sende mig på et kursus, nægtede Smedeforbundets afdeling 14 at acceptere mig. Jeg var en død tillidsmand.

Et menneske uden en drøm og en plan har ingen fremtid. Jeg gik i tænkeboks og besluttede under store sindsbevægelser og samvittighedskvaler fra nu af at koncentrere mig om min personlige fremtid, og kun den.

Det viste sig at være en god beslutning, for siden gik det bare godt. I 1952 solgte jeg automobilreserveredele for en stærk personlighed i Aarhus, der hed Carl Christensen, men i 1953 så jeg pludselig en annonce fra FORD MOTOR COMPANY A/S, København, der søgte en chauffør til direktionen. Det blev begyndelsen til 2 års beskæftigelse, der lærte

mig utroligt meget. Det var den danske bilbranches opbygningsår, og FORD gav mig alle de chancer, jeg fortjente. Samtidig havde jeg fundet en ung dame, som i næsten 30 år som min ægtefælle gjorde, hvad hun kunne for at få tingene til at fungere rundt om os. Vi fik en søn og en datter, og i takt med min karriere, voksede familiens levestandard støt fra en lejlighed i Vanløse, over et lille hus i Hvidovre, til et pænere hus i Glostrup og endelig til Strandvej's villaen nord for København.

Det er ikke svært at lave karriere. Når jeg om morgenen hentede direktør Arthur Beck i Hellerup for

Harry Motor med sine børn Mikael og Lone, efter at han havde modtaget det svenske ridderkors i Sydney.

at køre ham på arbejde i Sydhavnen, havde jeg på forhånd **streget** alt vedrørende bilbranchen i hans tre morgenaviser under med rødt. Det lettede ham uhyre, sagde han. Da han havde besvær med at huske alle **Ford-bilernes** data, lavede jeg en lille folder til hans tegnebog med det hele. Det lettede ham enormt, sagde han. Da jeg blev sendt ned til lensgreven på Gissselfelt for at demonstrere en Mercury, solgte jeg bilen til greven og kom hjem med toget. Det var godt gjort, sagde salgsdirektøren. Og så startede forfremmelserne fra chauffør til assistent i salgsafdelingen, **rejseinspektør**, distriktchef, sales promotion chef for endelig at slutte med jobbet som salgschef i 1962.

Det er nemt at lave karriere. Det har jeg netop

Dronning Margrethe er en trofast Volvo-ejer, og her afleverer Harry 164-modellen til hende.

skrevet en bog om. Og skriveriet havde sin del af min tilværelse op gennem 1950erne.

I »Berlingske Tidende« skrev jeg under navnet »Mekanikeren«. I »BT« under mit eget navn. I »Ude og Hjemme« havde jeg i 2 år en ugentlig spalte om biler, og i 1957 startede »Teknisk Brevkasse« i MOTOR, og den har kørt lige siden. Jeg sad i flere år i radioens »Grønt Lys« og snakkede, og Otto Leisner, et meget nobelt og fint menneske, brugte mig mange gange i sin TV- underholdning. Årene hos FORD bragte mig rundt i verden. De, der aldrig rejser ud, kommer heller aldrig hjem, 17 gange rundt om kloden, men fortsat på dansk pas. Medvirkende til rejserne var ikke mindst arbejdet hos VOLVO. Da min 60-års fødselsdag blev fejret ved en imponerende fest arrangeret af VOLVO i det dansktegnede operahus i Sydney, sad jeg aftenen før hjemme i villaen over floden udenfor Sydney og gjorde status.

Jeg tænkte på, da jeg etablerede en Volvo-forhandler i Godthåb på Grønland og nogle år senere en tilsvarende på New Zealand. Jeg havde hængt i et 747-fly over Sydpolen og konstateret, at ligemeget hvor vi nu fløj hen, gik det nordpå. Jeg havde kørt bil væddeløb i Skandinavien, Europa og Australien, det sidste sted »Australien Rundt - 20.000 km« på 14 dage. USA var krydset i bil flere gange, Amazonfloden udforsket og Kina og Japan lå også i hukommelsens kramkiste. Dyrelivet i Kenya var en enestående oplevelse, og flyveturen over København i luftballon med Simon Spies en **kildrende** oplevelse. Ægyptens pyramider var imponerende, og Mexico farverig og fattig. Canada og Alaska vil jeg se igen. Tahiti og Fiji var betagende øer, mens **Philippinerne** under præsident Marcos var rystende. Det er dejligt at rejse i sine drømme, og engang imellem skal man gøre status: Hvor kommer du fra, hvor er du, hvor vil du hen og hvordan kommer du der

Under mine fire år i Australien havde mine 312 svenske importkolleger vist mig stor tillid ved at vælge mig til deres formand for organisationen. Vi lavede en plan for øget svensk eksport til Australien, og ved ihærdigt og dygtigt arbejde fra de der-værende svenskeres side, lykkedes det os at rette Sveriges dårlige handelsbalance med Australien op.

Jeg var faktisk noget bevæget, da den svenske ambassadør under min fødselsdagsfest bl.a. sagde: - »Du har på eksemplarisk måde repræsenteret Sverige herude, og det er mig en stor ære på vegne af Kong Gustav at overrække dig ridderkorset af 1. grad for din indsats«.

Mogens Warberg var også til stede, og da han lykønskede mig, sagde han smilende: - »Vi fra Brædstrup«.

Ja, vi fra Brædstrup.

Tre dage senere pensionerede jeg mig selv. Timing er vigtigt.

Siden 1981 har jeg skrevet syv bøger og holdt over 500 kurser om, hvordan man får succes med sit arbejde og glæde af sin tilværelse. Min nuværende dame, Lise Lotte, og jeg rejser rundt i verden og holder kurser og seminar for ledere, sælgere og andet godtfolk om SUCCES SOM SÆLGER.

Vi bor her i England udenfor Bournemouth ved Kanalen i en herlig villa, og vi kører henholdsvis Volvo 245 og Porsche 928S. Nede i havnen ligger en 24 fods motorbåd med 2 Volvo Penta maskiner, der på halvanden time kan bringe os over til Frankrig.

Jo, livet er herligt, og jeg føler stor taknemmelighed overfor de mange, der har givet min tilværelse indhold og mening.

Nogen siger, at fremtiden blot er fortiden startet fra en anden indgang.

Hvis det også gælder mig, må den indgang gerne igen ligge i Brædstrup.....

Hans liv har været et eventyr, og her taler han i H. C. Andersen Centret i Odense om »Succes som sælger«.

En landsbys Vandforsyning

Af: Jens Boes.

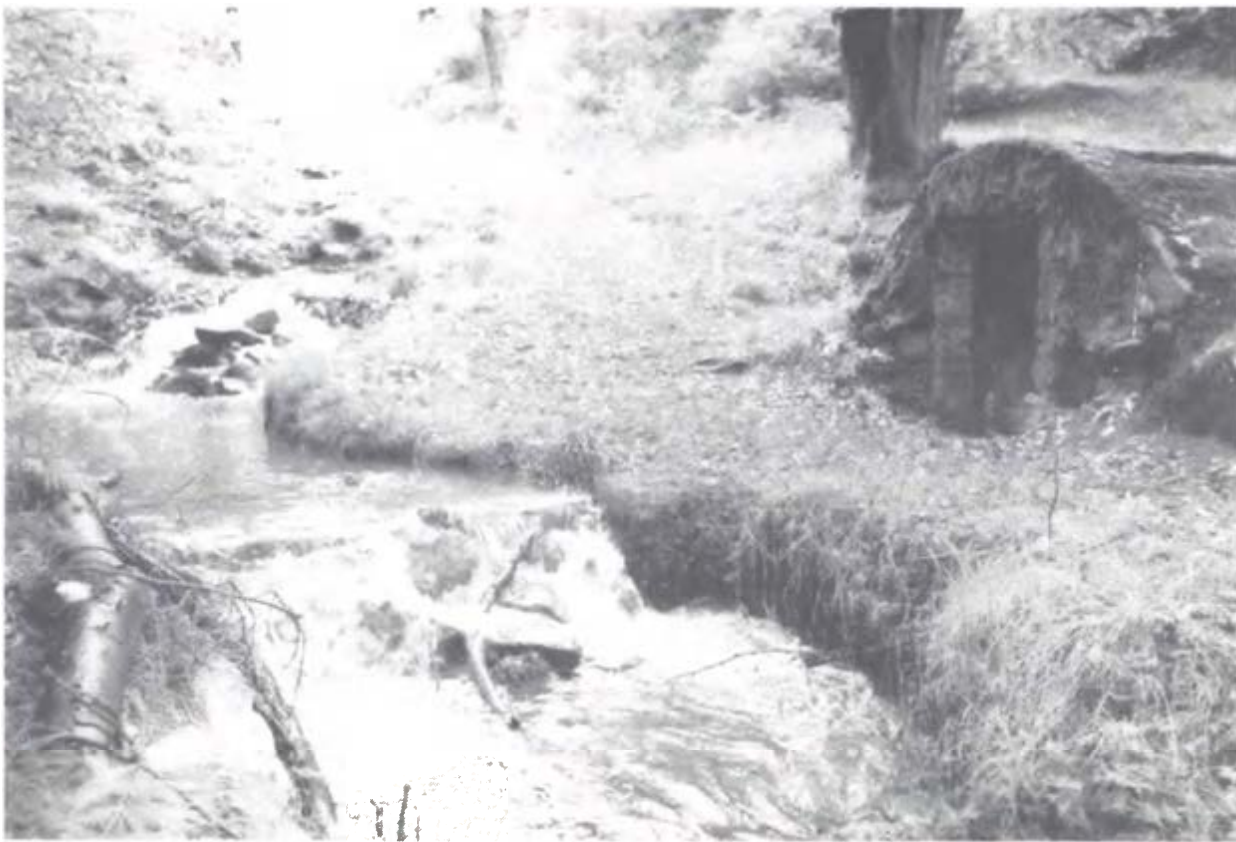
I 1961 kunne Addit vandværk fejre 50 års jubilæum. Ved den lejlighed berettede nu afdøde gård-ejer Peter Boes, Addit, om, hvordan det første vandværk i byen blev til i 1911. Peter Boes' beretning lød således:

Før vandværkets tid måtte vi klare os med gadedammen til kreaturerne. Når vandet var nogenlunde, brugte vi det også til vask og rengøring.

Der fandtes i byen nogle enkelte dybe brønde, som kunne give nogle få spande rent vand om dagen, men det kunne ikke siges om nogen af dem, at der var vand nok.

Om sommeren i den tørre tid måtte vandet til hus-holdningen hentes i »Hellig Kilden« - også kaldet »Skovkilden« - neden for Addithus ved Kildevej-en. Kilden var inddæmmet af kampesten, så den blev til en dam.

Når det var rigtigt tørt, blev kilden også brugt til kreaturerne, og så kunne det hændte, at den smule vand, der var tilbage, gik gennem køerne mere end

Russebæk. - Til højre på billedet ses hæverthuset, hvori de 2 pumper var placeret.

en gang. Når **kørne** blev hentet ind fra marken, blev de nemlig vandet på den måde, at et helt kobbel ad gangen gik ud i dammen, og så skete det af og til, at de afleverede noget af vandet igen.

Det var på den tid, folk blev enige om at holde et møde, hvor en vandmester, der hed Stofregn, skulle fremlægge et overslag til et vandværk. Det blev da bestemt at undersøge, om der var vand nok i et vældhul ved Kjelhøje, lige i skellet mellem Jens Boes og Peder Pedersen. Der blev lejet en mand til at måle vandet i et døgn, og da Stofregn mente, at der var vand nok, blev vandværket påbegyndt.

Der blev gravet to store brønde og bygget en vandbeholder på Møllebakken. Samtidig blev en vindmotor, der skulle pumpe vandet op i beholderen, opstillet ved brøndene. Der var stor glæde, da der kom vand i hannerne, og der blev holdt en indvielsesfest, hvor nogle, der havde drukket for meget »vand«, på hjemvejen faldt i grøfterne, som endnu ikke var dækket til.

Men glæden varede kort. Det viste sig snart, at brøndene ikke gav vand nok, og da der var gået to år, blev det besluttet at bore i byen. Det skete der, hvor der endnu findes ruiner, ved enden af den ny boldplads.

Det var den samme vandmester, Stofregn, der fik akkord på at skaffe vand. Der blev først gravet en brønd på 40 alen, men da der ikke var mere vand i den end i de andre brønde i byen, måtte der bores ca. 60 alen til, inden der kom vand.

Nu blev vindmotoren flyttet ind i byen for at prøvepumpe boringen. Vandet blev ledt ud til siden, så alle kunne se det, og det så meget lovende ud, men da det kom rigtigt i gang, viste det sig, at pumpen sugede sand. Pumpelæderet blev slidt for hurtigt, og pumpestangen gik tit i stykker. Det skete altid, når det blæste, og der skulle pumpes. Når pumpen så var lavet, var blæsten som regel taget af, og så var der jo ikke meget ved at have en motor, som

skulle drives af vinden. På den måde blev der ofte vandmangel.

Pludselig en aften skred brønden sammen. Brøndmuren var sunket sammen og havde knækket røret, der gik igennem til hovedledningen. Vandet fossede fra beholderen ned bag brøndmuren, hvis **nederste** del blev ved med at synke, mens noget af det øverste blev hængende. Jord og sten skyllede ind og fyldte brønden. **Nu** var gode råd dyre. Der skulle skaffes forbindelse med borerøret, hvis øverste ende var i bunden af brønden.

Heldigvis var der en modig brøndgraver, der påtog sig opgaven. Han lavede så meget hul, at brøndrøret kunne forlænges ovenud. Det var et grimt hul at kigge ned i. Montøren, der skulle skrue rørene sammen, turde ikke gå derned, før brøndgraveren havde været dernede først.

Endelig kom pumpen igang igen, men med de samme ulemper som før. Og sådan gik der atter et par år, indtil filteret blev stoppet. Nu ville folk ikke betale mere på det vandværk. De havde fået nok af et vandværk uden tilstrækkeligt med vand og ville hen, hvor der var vand nok. Det var der jo nede ved Russebæk.

Det var i 1914, at vandmester Christoffersen fra Horsens anlagde det nye vandværk for kr. 8000.-. Det fungerede godt i en lang årrække og gav vand i overflod, hvilket blev bemærket af nogle udenbys beboere, som ønskede at komme med i værket. Det blev vedtaget for de nuværende interessenter langs vejene, hvorimod det blev nægtet gårdene, hvor Alfred Holm og Niels P. Nielsen nu bor.

Vandet fra Russebæk blev løftet til Addit i en højde af ca. 300 fod og over en længde på ca. 3000 alen. Det skete ved hjælp af to hæverter. Det var vist nogle af de hæverter i landet, der løftede højest. (1 alen/ 2 fod/ 62 cm.).

Efter en snes år havde der sat sig et lag rust i rørene, hvorved modstanden i dem blev større, så hæ-

verterne måtte arbejde hårdere, og da der gik brud på enten hæverten eller rørene, begyndte folk at snakke om at pumpe ved elektricitet. Ja, man begyndte endog at tale om at bore påny, men det blev ved snakken.

Så kom krigen med mangel, og planerne blev skrinlagt. Der kom en periode, som de fleste nok aldrig glemmer. Vi fik de hårdeste vintre i mands minde, hvor omtrent alle vandrørene var frosset til, og vi havde ingen forbindelse med hæverten i månedsvis. Men det blev **jo** da hver gang sommer igen, og vi fik vand i hanerne.

Nogle år efter krigen, da der igen var materialer at få, dukkede de gamle planer om at pumpe med elektricitet op igen, og en gang, da den ene hævert var i stykker, og der var vandmangel, besluttede bestyrelsen at gøre et forsøg.

Der blev lånt en pumpe ved en pumpefabrik, og en petroleumsmotor blev lånt i nærheden. Bestyrelsen arbejdede begge pinsedage med at montere det hele, og så kom det spændende øjeblik, da motoren gik igang.

Trykmåleren steg og steg, men der var ikke tegn på, at der gik vand op i rørene. Tilsyneladende gik det hele ud ved sikkerhedsventilen. De to **mænd**, der skulle passe motoren og pumpen, gik i skoven for at se, om der var vand i en hane der. Det var der ikke, og da de kom tilbage til motoren efter en god halv time, var topstykket sprængt. Det var så bevist, at vandet ikke kunne pumpes gennem de gamle rør. Det var vel nok det, der bevirkede, at folk ved generalforsamlingen var så godt som enige om at vedtage en ny boring i Addit. Og nu da boringen og det ny vandværk er en kendsgerning, og alt tyder på, at det må få en lang levetid, synes jeg, vi skal råbe hurra for, at det må leve længe.

Læreren fra Grædstrup skole.

Af: Svend Petersen

For ca. 60 år siden var læreren ved Grædstrup skole forsanger i Grædstrup kirke.

En vinterdag med sne og kraftig blæst tændte læreren sin pipe, inden han begav sig på hjemvejen. Da han var kommet godt udenfor byen, stak han piben i frakkelommen. På vejen hjem kom han forbi en mindre landejendom, hvor der sad nogle drenge og så ud af vinduet.

Pludselig råber den ene af drengene: »No bræner æ degn«. Drengens far løb straks ud og fik læreren væltet om i sneen og ilden blev slukket. Drengene syntes det var vældig morsomt, at deres far sådan kunne behandle læreren, for han var ikke just elsket af sine elever.

Grædstrup Skole, ca. 1920.

Folketingsmedlemmer fra Brædstrupegnen.

Af: Jens Thule Hansen.

Under enevælden 1660 - 1849 sløvedes den danske befolkning og sank ned på et stade, der sandsynligvis passede udmærket med Holbergs beskrivelse af Jeppe på bjerget. Når folk ingen rettigheder havde og derfor heller intet ansvar, er der ingen stolthed tilbage til at holde moralen oppe, og folkeånden sygner hen. Først efter den franske revolution gik frihedstrangen gennem de europæiske folk, der nu begynder at rive i de snærende bånd. Selvom den danske enevældskonge i 1830'erne var den »vi alene vide« kong Frederik den 6., bestemte samme konge efter pres fra de nationalliberale kræfter i befolkningen, at der herhjemme i 1831 skulle indføres rådgivende stænderforsamlinger, men kongen skulle kun lytte efter de kloge **mænds** råd, han var stadig enevældig.

Da kong Christian den 8. døde i 1848 var kravet om medbestemmelse blevet så stærkt, at den nye konge, Frederik den 7. i 1848 gik med til folkestyrets indførelse. Til at udstede regler og rammer for folkestyrets indførelse i Danmark valgtes så i året 1848 145 gode danske mænd, der sammen med kongens 48 udvalgte skulle lovgive om den frie forfatning. Forsamlingen kaldtes den grundlovgivende rigsforsamling. Efter lange og trange forhandlinger i treårskrigen skyggede lykkedes det endelig den 5. juni 1849 at få vedtaget Danmarks Riges Grundlov, og det brede lag af befolkningen fyldtes af taknemlighed mod kong Frederik den 7., der kom til at stå som grundlæggeren af folkefriheden i Danmark. Hermed var det enevældige statsstyre afskaffet, og der indførtes en rigsdag bestående af et folketing og et landsting, til hvilke medlemmerne valgtes ved lige valgret. Efter grundloven skulle

der vælges 115 medlemmer til det første folketing, valgt efter flertalsvalg med een mand i hver valgkreds. Der blev oprettet 65 valgkredse i østifterne, 49 i det nordlige Jylland og 31 i Sønderjylland. Desuden skulle der vælges en del i hertugdømmerne, men det måtte vente til efter krigen. De første folkevalgte fra valget den 4. december 1849 var ikke kendetegnet ved politisk indstilling. Det var simpelthen gode danske **mænd**, som folket havde tillid til. Der var jo under enevælden ingen brug for politiske partier, selvom behjertede mænd i tiden efter 1788 havde arbejdet for at forøge initiativ og medansvar til også at gælde den jævne befolkning, da de kunne se, at landets fremtid afhang af, at hele befolkningen kom i besiddelse af såvel indsigt som ansvar. Disse fremsynede mænd kaldtes nationalliberale, og det var deres fortjeneste, at folkestyret kom til sin ret.

Under de bevægede dage i 1848, hvor folkets lænker brast, vågnede mange indestængte kræfter op til dåd. I 1848 stiftedes »Bondevennernes Selskab« og mange af de nationalliberale førere var med til stiftelsen. Først i 1850'erne brød betegnelsen på de politiske partier i Frankrig igennem også herhjemme. De konservative, der holdt på det bestående, havde plads til højre i salen og fik betegnelsen Højre, medens rebellerne, der ønskede reformer, havde sæde til venstre i salen, - deraf navnet Venstre. Herhjemme blev de konservative selvfølgelig også til Højre, medens venstrefløjen omfattede de reformvenlige nationalliberale og bondevennerne, men det blev dog de sidste, der beholdt navnet. Når man ser på byen Brædstrup og dens størrelse, kan man undres over, at netop denne by valgtes som centrum for den store midtjyske valgkreds. Ved folketællingen i 1850 var der kun 405 indbyggere i hele Ring sogn, og selve Brædstrup by var kun en flække på højst 150 indbyggere. Selve området, som kredsen rådede over, strakte sig fra Nr.

Snede-Ejstrup i vest over Vrads, Bryrup og Them i nord, Ousted-Tåning og Hylke i øst til Nim-Underup, Aale-Tørring i syd. Et mægtigt område, når man tager den tids befordringsmidler i betragtning. I dette store område valgtes så Brædstrup som byen, der skulle arrangere hele valgbehandlingen og tage mod det store opbud fra det store opland, når valget skulle holdes. Valgdagen rummede jo det hele, først valgtalerne og diskussionen, senere selve valgbehandlingen og optællingen.

Dertil kom så bespisningen og husly til de mange tilrejsende mennesker - og ikke mindst hestene, der var det eneste befordringsmiddel, der i 1849 var til rådighed for folk, der havde for langt til at gå. Jeg formoder, at der på gode valgdage har været 600 - 700 fremmede heste i en lille by som Brædstrup. Hvorfor blev det så Brædstrup og ikke en af de

større byer, der blev vært for området? Jeg tror, jeg kender svaret. For det første var Brædstrup centralt beliggende midt i området. For det andet var herredsfoged, kancelliråd N. Hunderup fra Brædstrup og medlem af den grundlovgivende forsamling, der vedtog loven og udstak rammerne for lovens opbygning. N. Hunderup har sikkert fremhævet Brædstrup og har arbejdet for valget af denne by som kernen for kredsen. Men min tredje begrundelse er nok den, der tæller mest for valget af Brædstrup. Da Drewsen i 1844 startede papirfabrikken i Silkeborg, voksede denne by på rekordtid til en storby, og allerede i 1845 eller 1846 åbnedes postruten Silkeborg-Horsens, og dagvognen kørte nu hver dag gennem Brædstrup. Folk kunne altså rejse med dagvognen og overnatte på byens hoteller, for der var nemlig to hoteller i Brædstrup med

Her i dette hus, Afholds- og Højskolehjemmet på Bredgade, har der været stor aktivitet ved valgene. Huset blev nedrevet i 1912 for at give plads til det nuværende De unges Hjem.

megen staldplads til de mange heste. Brædstrup Kro var allerede bygget i 1797, og omkring 1840 blev Højskolehjemmet bygget, og det blev Højskolehjemmet, der gennem hele perioden blev vært for selve valgslaget.

Ved det første valg i 1849 valgte Brædstrupkredsen en af de meget få bønder, der fik sæde i det første folketing. Det var sønderjyden Laurids Skau, der kun var 32 år. Laurids Skau boede oprindelig syd for grænsen, men grundet sin meget nationale, danske optræden, blev han så forhadet af Slesvig-**Holstenerne**, at han i 1848 måtte flytte til kongeriget. Da Laurids Skau ikke opstillede ved valget i 1852, valgte Brædstrupkredsen i stedet Venstremanden Rasmus Mathiasen, Emborg, og han genvalgtes ved valgene 26/2-53, 27/5-53 og 1/2-54, men faldt ved valget 14/6-55, hvor en anden Venstremand, gdr. P.J. Randlev, Tåning blev valgt. Rasmus Mathiasen opnåede dog igen valg i 1858 og repræsenterede nu kredsen til valget 20/5-1865, da han kom til at stå lige med godsejer R. Westenholz, Matrup, der ved lodtrækning opnåede valg. Westenholz var vel nærmest konservativ, men ikke uden demokratisk påvirkning. Partirammerne var ikke så snævre som nu. Det vises tydeligt af, at ministeriet **Rotwitt**, som nærmest må betegnes som Venstre, og som sad fra 2/12-59 til 24/2-60 kunne bruge R. Westenholz som finansminister. Ved valget i 1866, det såkaldte grundlovvalg, hvor det nye folketing skulle tage stilling til det nye forslag, gik bølgernes højt. Venstre var delt i to lejre, for og imod lovforslaget. Valgt blev i Brædstrupkredsen skolelærer Anders Jensen Dahl, **Aale**, der tilhørte »Nej«-Venstre. Men der blev valgt for få »Nej«-sigere, og den reviderede grundlov, der blev vedtaget i 1866 var et stort tilbageskridt for folkestyret i Danmark. Man bibeholdt ganske vist lige valget til folketinget, men til landstinget blev valget beskåret til fordel for de velstående og konserva-

tive. Efter 1864 gled de nationalliberale, der havde præget udviklingen i perioden 1849-1863, ud af dansk politik. De smeltede sammen med de konservative, og vi oplevede en tid med to-partisystem, Venstre og Højre. I folketinget voksede Venstres flertal fra valg til valg, men i landstinget beholdt Højre, takket være valgsystemet, flertallet. Under grundlovs kampen i 1864-66 og i årene derefter stod Venstre delt i tre grupper, men disse samledes i 1870 i »Det forenede Venstre« og fremsatte krav om, at parlamentarismen skulle gennemføres herhjemme. Det vil sige, at det parti, der har flertallet i folketinget, skal danne ministeriet, men Højre **gjorde** gældende, at kongen havde ret til at tage til ministre, hvem han ville.

Under denne forfatningsstrid valgte Brædstrupkredsen i 1866 Venstremanden, kroejer C.F. Fåborg, og han genvalgtes ved valgene i 1869, 1873, 1876 og 1879. Ved valget i 1881 valgte Brædstrupkredsen Johan **Bødtker**, Voerladegård, og han repræsenterede kredsen frem til systemskiftet i 1901. Under forfatningskrisen, der stedse skærpedes, navnlig efter at J.B.S. Estrup blev konsejlpræsident, deltes Venstre op i flere grupper, men Bødtker holdt sig til Berg og Hørups linie. Der stod i grundloven, at finansloven, hvorpå hele regeringsarbejdet beroede, først skulle forelægges i folketinget, men da Estrup i 1885 ikke kunne få sin finanslov vedtaget, sendte han ganske roligt rigsdagen hjem og regerede på provisoriske finanslove. Ved hvert valg tabte Højre yderligere terræn, medens Venstre stadig gik frem, men Estrup regerede videre på sit flertal i landstinget. C. Berg, der var leder af Venstre indledte da »Visnepolitikken«, idet han udtalte disse ord: Landets vel kræver af dette folketing, at det lader alting visne i hænderne på et ministerium, der trodser den almindelige valget.

I 1894 delte Venstre sig igen. En gruppe, der kaldte

Laurids Skau

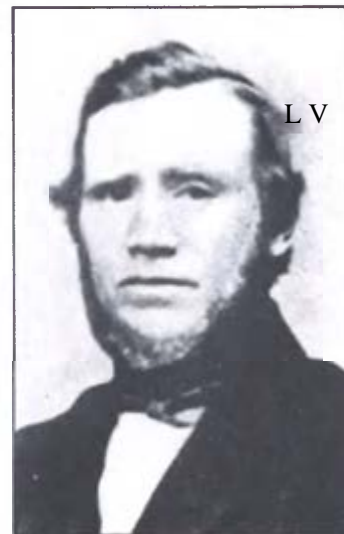
Rasmus Mathiassen

P. J. Randløv

Westenholz

Anders Jensen Dahl

Faaborg

John Bøtke

Laus Jensen

Karl Kristensen

Mikael Mikkelsen

sig »Det forhandlende Venstre« eller de »moderate«, som de blev kaldt, forsøgte at få et forlig i stand med Højre for at få en ende på **provisorietiden**. Til denne gruppe sluttede Bødtker sig, og endelig i 1894 lykkedes det at få vedtaget en ordinær finanslov. I 1894 blev der efter forliget med Højre vedtaget en ny valgkredslov, hvorved der oprettedes 12 nye kredse. I Skanderborg amt oprettedes to nye kredse, Silkeborg og Horsens landkreds. Brædstrupkredsen havde ved valget i 1892 over 3900 vælgere, men blev efter forliget en af landets mindste med kun 13145 indbyggere og 2668 vælgere. Them sogn lagdes til Silkeborg, Ousted, Tåning og **Hylke** til Skanderborg og Østbirk, Yding og Nim- Underup til Horsens landkreds. Tilbage blev kun ni kommuner. Det moderate Venstre, der havde opnået forlig med Højre, fik ikke den store opbakning i befolkningen, og ved valget i 1901 blev det da også forligsmodstanderne, Venstrereformpartiet, der sejrede. Efter valget kom endelig det længe ventede systemskifte, Højre opnåede kun at få valgt otte mandater, medens Venstrereformpartiet gik frem til 76 og socialdemokraterne fra 12 til 16, og fra nu af blev det almindeligt, at regeringen dannedes af folketingets flertal. Det blev da også en Venstreformand, der i 1901 afløste Bødtker i Brædstrupkredsen, nemlig Laust Jensen, Bjørnskov, og han genvalgtes ved valgene i 1903 og 1906, men faldt ved valget i 1909, hvor Karl Kristensen, Tørring, valgtes. Laust Jensen kom dog tilbage ved valget i 1910 og genvalgtes i 1913. I 1905 havde den del af Venstre skilt sig ud og dannet Det radikale Venstre. Det moderate Venstre bestod fortsat og sammen med Venstrereformpartiet var der nu tre Venstrepartier i folketinget, og i Brædstrupkredsen, der jo var en ren landkreds, stod spændingen navnlig mellem disse tre partier ved valgene i 1906, 1909 og 1910. Jeg vil nu prøve at danne et billede af en valgdags

forløb i den gamle **Brædstrupkreds**, og jeg har valgt valget den 20/5-1910. Jeg har taget mit udgangspunkt i min hjemby, **Aale**, og beretningen er en genfortælling af min far, Peder Hansens erindringer fra dette valg. Aale by bestod af 12 gårde, 10 husmandssteder, plus håndværkere, handlende, arbejdsfolk, præst og lærere. Selvom cyklerne nu var kommet på mode, og en del af de yngre nok har valgt dette befordringsmiddel, holdt de ældre sig til de hævdvundne hestevogne. Alle de 12 gård**mænd** havde hver sin Charabanc og forberedte sig til festdagen i Brædstrup, som de plejede. De 12 gårdmænd var nogenlunde ligeligt fordelt mellem de tre Venstrepartier.

Jeg ved fra min far, hvorledes de tre partiers repræsentanter i dagene forud for valget gik rundt og bød kørsel til på valgdagen mod at vedkommende så gerne ville **overveje** at stemme på samme parti, som vognens ejer tilhørte. Valgdagen oprandt, allerede ved ottetiden om morgenen den 20. maj startede de 12 charabanc'er fra Aale by i samlet trop mod Brædstrup. Hver af vognene var forspændt med to heste, og på kuskæsædet sad forkarlen, der styrede hestene sammen med gårdejeren, mens der på sæderne bagi sad fire til seks mand fra byen, som havde lovet at overveje at stemme »rigtigt« ved valget. Kvinderne måtte pænt blive hjemme. De havde ganske vist i 1908 fået stemmeret til de kommunale valg, men nu var det landets problemer, der skulle løses, og der mente man endnu ikke, kvinderne havde noget værdifuldt at sige.

Ved **halvni**-tiden nåede vognene til Hårup og slog følge med folkene herfra på vejen mod Brædstrup. Det var til dette valg, at de tre nabogårdmænd i Hårup by tilhørte hver sit Venstreparti. Mikael Mikkelsen tilhørte **Venstrereformpartiet**, Søren Skovbølling Det moderate Venstre og Jens Peter Sørensen, Midtgård, Det radikale Venstre. Endvi-

dere var de to af mændene, Mikael Mikkelsen og Jens Peter Sørensen, tillige udvalgte som talende stillere for deres respektive partier, så også her havde bølgerne gået højt op til valget. Som man nærmede sig Brædstrup, stødte folk til fra alle sider, og da vogntoget ved nitiden bevægede sig op ad bakken fra Ring sø mod Brædstrup by, var det i en uendelig strøm af kørende, cyklende og gående, der alle havde det samme mål, valgfesten i Brædstrup. De tolv forkarle fra de **Aale** gårde fik travlt med at få spændt fra og få hestene indstaldet i kroken, på Centralhotellet (det gamle højskolehjem) eller hos private kendinge i Brædstrup eller nærmeste omegn.

I Brædstrup var alle flag ude, og der var en vis høj-

tidelighed, når valghandlingen åbnede ved titiden. Vi var jo dog med til at præge landets skæbne. Ved Centralhotellet, hvor valghandlingen foregik, var rejst en tribune, der var forbeholdt kandidaterne og deres talende stillere. Ved dette valg i 1910 var der foruden de tre omtalte Venstrepartier repræsentanter fra Højre og det unge Socialdemokrati, der fra valg til valg hver gang øgede sit stemmetal. Fra kl. 10 til 14 gik valgslaget lystigt. Kandidaterne præsenterede sig efter tur, hvorefter de talende stillere, to eller tre fra hvert parti, hver havde op til 10 minutter til at anbefale deres kandidater. Tilhørerne, de almindelige vælgere, var placeret ved små restaurationsborde. Også her var stemningen høj. Man genopfriskede gamle bekendtskaber

Centralhotellet på Bredgade omkring 1920. I dag er Jyske Bank beliggende på denne plads.

og indstiftede nye, alt imens kaffepunchene blev indtaget i rigelig mængde.

Det skete da undertiden, at tribunen, der ellers var forbeholdt kandidaterne og de talende stillere, blev invaderet af almindelige vælgere, der efter indtagning af nye indtryk og adskillige genstande mente at vide bedre om landets problemer, end de på tribunen anbragte. Således også ved dette valg. Jeg ved fra min far, at husmand Jens Kusk, **Aale Kær**, der havde kørsel med en moderat Venstremand til valgstedet, midt under slaget slog sig i tøjret, entrede tribunen, hvor netop en moderat Venstremand talte. Jens Kusk var ikke tilfreds med disse moderate standpunkter, men fejede taleren tilside med disse ord: »Væk, - er der kosmorama her, er det nok bedst, der kommer et nyt levende billede til stede«. - hvorefter han udbredte sig med megen veltalenhed til fordel for et mere radikalt parti.

Da valghandlingen sluttede med afgivelse af stemmer fra 14 til 16, og valget var gjort op, fik Jens Kusk at vide, at den plads, han havde i vognen til Brædstrup, ikke længere var til rådighed på hjemturen. Nå, der var jo så et andet parti, der nød godt af Jens Kusks tale, så han kom da op at køre til Aale alligevel.

Det blev Venstrereformpartiet, der sejrede ved valget. Laust Jensen, Bjørnskov, fik 861 stemmer, den moderate Karl Kristensen, Tørring, fik 814 og den radikale P. Knudsen 603. Ved det næste valg den 20. maj 1913 var Det moderate Venstre og **Reformpartiet** gået sammen i eet Venstreparti for hvilket Laust Jensen var kandidat, mens de radikale overlod kredsen til Socialdemokraterne, der opstillede husmand Anders Sørensen, Hårby. Højre mødte med skolebestyrer Olaf **Gudme**, Marselisborg. Laust Jensen blev valgt med 1304 stemmer, Anders Sørensen fik 438 og Olaf Gudme 161.

I 1914 døde Laust Jensen, Bjørnskov, og der blev afholdt suppleringsvalg i Brædstrup den 29. sep-

tember 1914, noget næsten uhørt i kredsens historie. Kun en gang tidligere, i 1865, da R. Westenholtz grundet sygdom måtte trække sig tilbage, havde der været suppleringsvalg i kredsen. Da Venstre i Brædstrupkredsen skulle til at finde en ny rigsdagsmand efter Laust Jensens død, faldt valget på daværende pastor Terkelsen, Vinding, men han nægtede bestemt at tage imod opfordringen. Derefter stod valget mellem Mads Jørgensen, Nr. Sne-de, og Mikael Mikkelsen, Hårup, og sidstnævnte samledes man så om, idet han fik den største tilslutning ved et dertil afholdt møde. Mikael Mikkelsen valgtes da til folketinget den 29/9-1914. Efter megen tovtrækning vedtoges i 1915 en ny valglov, der havde den gode nyhed, at kvinder fik **valgret**.

Det mindre gode set med vore øjne var, at Brædstrupkredsen blev nedlagt. På grund af krigen blev der dog ikke udskrevet valg inden i april 1918, men da var det så endelig slut med Brædstrupkredsens beståen. Efter kun fire år måtte Mikael Mikkelsen, grundet kredsens nedlæggelse, se sit folketingsmandat forsvinde, men som plaster på såret blev han derefter valgt til landstinget, hvor han sad nogle år.

En epoke i Brædstrupegnens historie var slut, et afsnit på 70 år, men netop et åremål, hvor den jævne mand rejste sig fra en ufri tilværelse til gennem frihed og ansvar at udvikle sig til en folkelig vågen, ansvarsbevidst samfundsborger. Skal der skrives egnshistorie her fra Brædstrup, fortjener også valgkredsen her at mindes. Befolkningen fra denne kreds har dog gennem 70 år valgt 10 gode, danske **mænd** ind i rigets råd og derigennem været med til at styrke vort folkestyre og lede landet i en god retning.

Da Verdenskrigen og tyske flygtninge kom til Sønder Vissing og Ry.

Af Torben Møldrup

Et stort areal vest for vejen mellem Sønder Vissing og Gammel Ry blev under anden verdenskrig benyttet af tyskerne til baraklejr og som flyveplads. Flyvepladsen var oprindeligt i 30'erne anlagt af ingeniør Gunnar Larsen, Højkol, - F.L. **Smidth & Co.** ledende mand, der i sommeren 1940 blev udnævnt til trafikminister i Staunings samlingsregering. I slutningen af krigen og efter krigen blev baraklejren brugt som midlertidigt opholdssted for tusind-

vis af tyske flygtninge, som strømmede ind over den danske grænse, på flugt fra krigens rædsler, da Tyskland brød sammen. Den dag i dag findes der stadig rester af beton-bunkers og en betonvej anlagt af tyskerne.

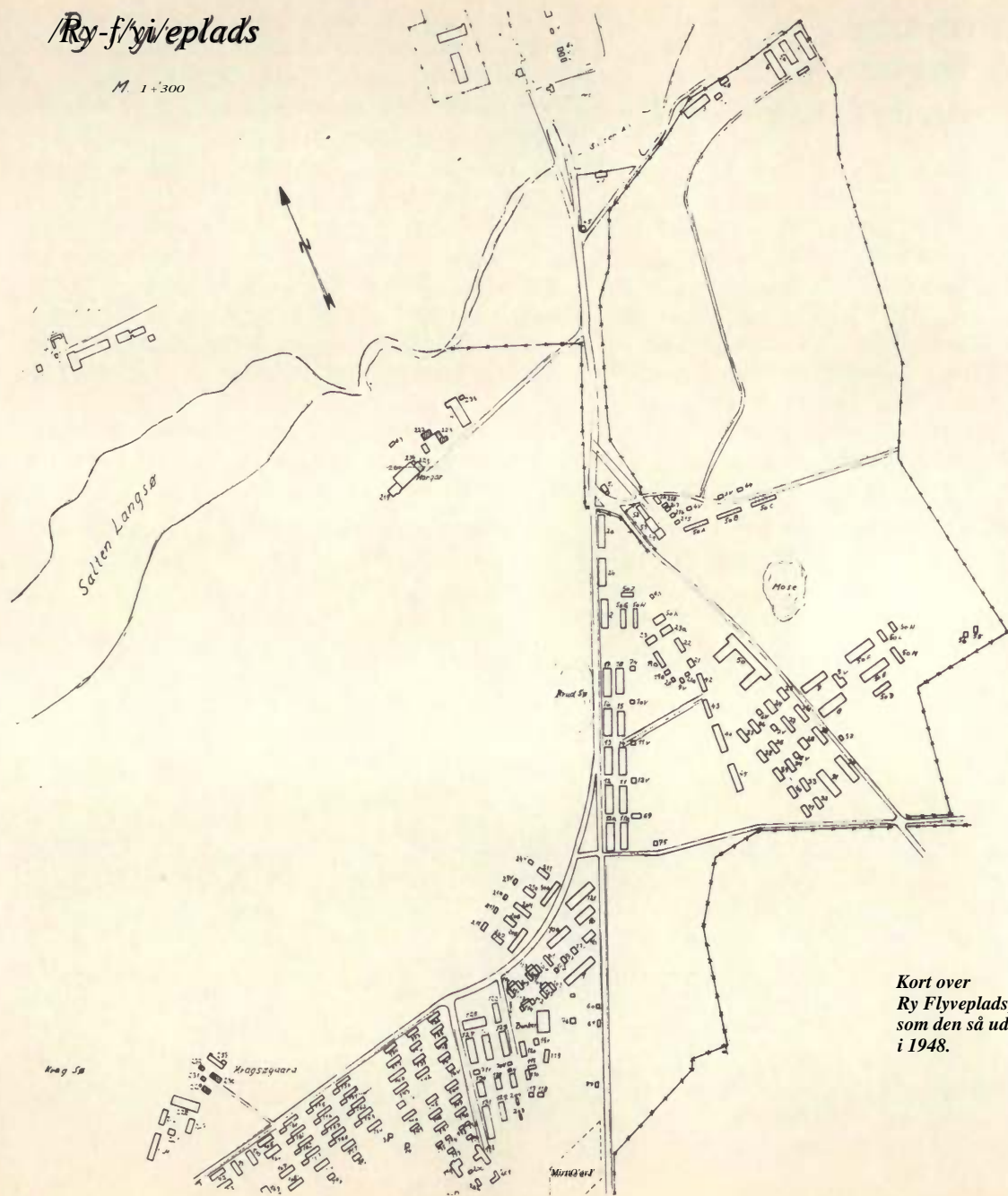
- Tyskerne var vel i Sønder Vissing fra krigens start. Ihvertfald var de der den 21. april. Det var den dag, jeg blev sendt hjem **frå oldatertjeneste**. Det gav et ordentligt gib i mig, jeg trådte ind på gårdspladsen derhjemme. Der var tyskere indkvarteret, for det havde de forlangt, og jeg var stadig i uniform, men den fik jeg hurtigt lagt til side. Det er forhenværende **graver** i Sønder Vissing, Tage Bech, der beretter om årene i 40'erne, da tyske soldater satte deres præg på området syd for Salten Langsø, vest for vejen mellem Sønder Vissing og

Ups! - Bremserne var lidt for gode. En episode fra før 2. verdenskrig.

Ry-flyveplads

M. 1+300

Kort over
Ry Flyveplads,
som den så ud
i 1948.

Gammel Ry. I starten kunne vi frit bevæge os gennem området ved flyvepladsen, men inden længe blev der spærret af. Nogle steder skete det med pigtråd, så det var et lukket land, hvor man skulle have et »ausweis«- et pas for at komme igennem, beretter Tage Bech. Tyskerne landede og lettede med deres maskiner på en startbane af græs, og for at beskytte flyvepladsen blev der bygget bunkers og oprettet kanonstillinger. Der blev også lagt en betonvej gennem området, og på jernbaneskiner blev forsyningerne kørt ud i terrænet. Der blev lavet en remise, hvor jernbanevognene blev tømt for forsyninger.

»I den første tid var der en del danske arbejdsløse, der fik arbejde hos tyskerne. Folk så jo forskelligt på den slags, men i starten gav det ikke ballade, og hvis de arbejdsløse havde sagt nej, var de måske blevet tvunget til arbejdet alligevel«, siger Tage Bech. Flyvepladsen blev angrebet af englænderne først i maj 1940. I første omgang kom der to-tre fly. Vi hørte dem og så dem højt oppe. Da de kom ind over flyvepladsen, begyndte tyskerne at skyde på dem, så englænderne drejede af mod vest. Vi knægte skulle jo ned og se, hvad der foregik, men da de begyndte at skyde, kom vi hurtigt hjem igen. Da det blev mørkt, kom englænderne igen, og der blev kastet bomber, men de ramte vist temmelig langt ved siden af. Blandt andet havnede de i Sønder Vissing skov, men ingen kom noget til. Fra gården derhjemme havde vi udsyn over flyvepladsen. Med en kikkert kunne vi gennem den slugt, der hedder »Vagtange«, se, hvad der foregik. Vi kunne se de store transportmaskiner, når de landede og lettede, og jeg kan huske, at der især indtil Norge overgav sig, kom en skrækkelig masse maskiner, siger Tage Bech, der ikke mener, at der på noget tidspunkt blev forsøgt sabotage mod tyskerne og flyvepladsen.

Ved slutningen af krigen blev barakkerne og om-

rådet indrettet til flygtningelejr. Flygtningene kom hovedsagelig fra det tyske Østersø-**område**, hvor beboerne flygtede fra den fremrykkende russiske hær.

Det har Lene **Hull**, Sønder Vissing, fortalt om i en stil i 10. klasse i begyndelsen af 1980'erne. Stilen bygger på materiale indhentet fra forskellige personer, der på en eller anden måde har haft tilknytning til lejren.

Lene **Hull** skriver:

»Der blev opstillet mange barakker til at huse flygtningene i. Da der var flest flygtninge i lejren, var der 14.800. Lejren var indhegnet med to meter højt pigtråd. Der blev holdt vagt af det danske politi, og der skulle tilladelse til at køre igennem lejren, når man kørte ad Ry-**Horsens** vejen.

Lejren blev langsomt afviklet indtil foråret 1948, da de sidste flygtninge blev sendt hjem. Alle barakkerne, hvor flygtningene havde boet i de mellem-liggende år, blev solgt til nedrivning. Det varede et par år at få det hele afhændet«.

Lene **Hull** har også haft kontakt til en tidligere flygtning og fået ham til at berette om forholdene i lejren. Han skildrer flugten fra Gotenhafen til København, over Århus til Ry:

»Skibet, der i januar 1945 forlod Gedinge Gotenhafen, var overfyldt med flygtninge og sårede soldater. Bestemmelseshavnen skulle være **Kiel**, men **efterhånden** som vi nærmede os land sivede det ud, at det i virkeligheden var København, vi kom til. Vi opholdt os nogle uger i kaserne hos tyske soldater, hvorefter vi blev sendt til Århus. Her blev vi anbragt i kvarterer beslaglagt af tyskerne, f.eks. Skovvangsskolen og i restaurant Friheden. Da krigen var tilende, gik forvaltningen over på danske hænder. Vi var interneret og måtte ikke forlade stedet. Vi skulle følge alle anvisninger fra Den Danske Socialtjeneste, og vagtmandskabet bestod af C.B. og militæret.

Da der var mange tusinde flygtninge i Danmark, og alle var anbragt på samme måde, gav det store vanskeligheder for den danske forvaltning på en menneskeværdig måde at sørge for levnedsmidler, sanitære forhold og beklædning.

Efter et par år i Århus kom også jeg til Ry, der ved siden af Oksbøl og Ålborg, var en af de største flygtningelejre. Her befandt sig til tider mellem 5.000 og 14.800 personer.

På det tidspunkt var Den Danske **Socialtjeneste** ved at have forholdene organiseret.

Lejren i Ry var opdelt i fire afdelinger. For hver afdeling var der en tysk afdelingsleder. Han arbejdede tæt sammen med den danske lejrleder. Enhver skulle indrette sig efter lejr-reglerne, og den der brød reglerne, blev idømt en streng straf. Der var ligefrem indrettet en fængselsbarak. F. eks. var en af reglerne, at ingen måtte forlade lejren uden passer-seddelt og uden opsyn af en vagtmand. Det var nødvendigt, hvis de syge skulle på sygehuset. Det var et komisk syn, når gamle damer og små børn skulle gå med en bevæbnet vagtmand den

Udsigt over en del af området, hvor Ry Flyveplads lå før, under og efter krigen.

korte strækning, der var til sanitets-barakken for lettere syge uden for lejren. Det var også forbudt at opholde sig uden for barakkerne efter klokken 22.00. Lyset blev slukket kl. 22.00, og andre lyskilder var forbudt. Ligeledes var det forbudt at benytte eventuelle forhåndenværende el-artikler, som kogeplader, varmeovne, varmeguder, strygejern og lignende.

Til at sørge for at reglerne blev overholdt var der ved siden af Den Danske Forvaltning også et tysk lejrpolitiet til rådighed. Lejrpolitiet bestod af frivillige, men de var dog modtagelige for bestikkelse i form af levnedsmidler og cigaretter. Så kneb de begge øjne i.

Det strengeste forbud var mod **fraterni** sering mellem danskere og tyskere. Det forbud blev vel mest brudt af det danske vagtmandskab.

Alle aldersgrupper var repræsenteret i lejren, fra baby til oldemor. Dog var der flere kvinder end **mænd**. Kvinderne var repræsenteret i alle aldersgrupper, mens mændene næsten udelukkende var unge under 16 år eller ældre over 65 år. Årgangene der imellem var soldater og derfor ikke i lejren.

Der var 6 til 25 personer i hvert værelse. De sov i dobbelte køjesenge. Alle mænd over 15 år var anbragt i en **mandebarak**, hvor deres koner eller **mødre** kun kunne besøge dem om dagen. Det var ikke nogen ideel løsning, for på grund af lejrens størrelse måtte mange gå flere kilometer om dagen, hvis de ville besøge hinanden og spise sammen.

Jeg fik en pige, der boede sammen med min mor, til at komme med min morgenmad. Hun tog den med hen i skolen, hvor jeg fik den, og på den måde sparede jeg tre kilometers gang om dagen.

Da ingen måtte arbejde uden for lejren, var de fleste folk dømt til ledighed. Da denne lediggang logisk nok førte til spændinger i lejren, besluttede den danske Forvaltning at gøre noget. Tyskerne fik selv lov at udbygge forvaltningen af lejren, og i lø-

bet af nogen tid opstod følgende afdelinger: Skoleforvaltning, lejrpoliti, ernæring, forplejning, bolig, sanitetsvæsen, skole, kirke, retsvæsen, brandvæsen og bibliotek.

Beskæftigelsen af børnene var særdeles vigtig. Lærerne i lejren organiserede en skole, der omfattede folkeskolen, realskole, og gymnasiet. Den afsluttende eksamen blev endda senere anerkendt i Tyskland. Lærerkræfterne måtte næsten klare alle opgaver uden lærebøger. Hvor vigtigt det forhåndenværende materiale var ses af, at en 75-årig professor sov i sin jakke om natten, fordi han var bange for, at man ville stjæle hans bøger, som var i jakkelommerne.

Som skrivepapir blev der hovedsagligt brugt dansk toilet-papir. Når man skrev på bagsiden løb blæk- ket ikke ud.

Uddannelses- og beskæftigelsesafdelingen stod for at bringe afveksling ind i den grå hverdag. Der blev lavet forskellige teaterforestillinger, hvor skuespil- lerne var amatører, der havde teatret som en hob- by.

Man kunne også dyrke sport. Skolen lavede regel- mæssigt sportsfester, hvor den sejrende klasse ar- rangerede en fest. Der blev endda serveret kage, som bestod af opskåret franskbrød, fyldt med en slags vanillebudding.

Alle i lejren havde pligter, der skulle gøres. Det be- gyndte med rengøring af stuen, og der skulle også kløves brænde og graves **tørv**.

Veje og pladser skulle være rene, toiletterne skulle tømme, og også kirkegården skulle holdes istand. Der var altid frivillige, der ville hjælpe i køkkenet, fordi der som regel faldt lidt mad af til dem. En- keltpersoner og småfamilier var hårdest ramt, for større familier med små børn fik udleveret sær-rati- oner. Sommetider brugte de det ikke alt sammen, men så kom det andre til gode. En af mine venners familie bestod af ni personer, og de fik til sammen

hver dag en spand fuld af skummetmælk. Vi kom lidt grød og sukker i denne mælk, og i mangel af piskeris brugte vi i en time en stok til at piske, til- det hele var stift. Jeg har aldrig i hele mit liv smagt en piskefløde, der var bedre.

I vinteren 1946-47 havde vi problemer med opvarmningen. Hvert værelse havde en kakkellovn, men man måtte kun fyre i den indtil aften. Om nat- ten sov man forholdsvis varmt, da der var papir- tæpper til rådighed. De holder som bekendt godt på varmen. Trods det, var der ikke nok brændsel, da kun en del af den brænde, der var tildelt os, nå- ede frem. En stor mængde blev væk.

Det var derfor ikke så underligt, at alle træerne var ribbet for grene. Underskov og buske eksisterede ikke, og alt lyng gik lige i kakkellovnene. Det var forbudt at samle brændsel, men vi gjorde det all- gevel. Det gjaldt bare om ikke at blive opdaget. Selv om værelserne blev desinficeret, kunne væg- gelusene ikke udryddes. På min stue boede vi ti gymnasieelever, og når vi om aftenen ved bordet lavede vores skoleopgaver, stod der altid en sko

Der findes stadig mange bunkers og kanonfundamenter i områ- det.

parat, så man omgående kunne slå en væggelus ihjel, når den faldt ned på bordet. Heller ikke i sengene var de til at udrydde, så i de lune sommernætter sov vi foran barakken på jorden.

På værelserne forsøgte vi hver især at få et hjørne, for kun her kunne vi være en smule for os selv. Der blev hængt tæpper eller papir ned fra den øverste seng, **sådan** at der ikke kunne kigges ind. Der blev hvisket, men det var ikke nok, for den nærmeste kunne høre hvert et ord.

Vinduerne på stuerne gav også anledning til stridigheder, når en ville have frisk luft og åbentstående vindue, mens en anden hellere ville have det lukket og døje med lugten. For det siger jo sig selv at lugten ikke var god.

Beboerne på værelserne havde vidt forskellige baggrunde. På et værelse kunne der sagtens bo en hustru til en general, en hustru til en soldat, en doktor-frue og en arbejdsmands-hustru. Det i sig selv var nok til skændier, men efterhånden, som tiden gik, og i nødens stund, kom de hinanden nærmere.

Det kan ikke siges, at tiden i flygtningelejren var nogen rar tid, men trods det, er jeg af den overbevisning, at mange mennesker i det første efterkrigsår i Tyskland havde det meget værre, end vi havde det. For mig var det en positiv tid, for jeg fik min skoleeksamen, og jeg fik nogenlunde lært det danske sprog. Endelig lærte jeg i skolen min kone at kende. Det havde vel ikke været muligt under andre forhold.«

Sådan har en tidligere flygtning beskrevet forholdene i lejren. Han omtaler en kirkegård, hvor Tage Bech senere kom til at passe et af gravstederne, da han i 1960 tiltrådte som **graver** ved Sønder Vissing kirke.

I sin skoleopgave bringer Lene **Hull** en fortegnelse over 211 personer, der døde, mens de opholdt sig i **flygtningelejren**. De første, der døde, blev begravet

på kirkegården i Sønder Vissing, men ret hurtigt blev pastor Balslev klar over, at den lille kirkegård ville blive overfyldt, og istedet for indviede man et stykke jord på lejr-området, beliggende naturskønt nær den lille sø, Blidsø. Et stort hvidt kors knejsede over gravstederne, indtil kirkegården engang i 60erne blev sløjftet. Alle gravene blev i stedet samlet i Vestjylland. Dermed forsvandt endnu et vidnesbyrd om flygtningelejren, men betonbunkerne og beton **vej**ene er der endnu.

En del af landingsbanen og en frakørselsvej eksisterer stadig.

Spøgeriet i Overholm i Træden

Af: Gunnar Laurberg

Om et spøgelse, præsten Jørgen Lindegaard Rohman og menighederne i Tønning og Træden i 1700 og 1800 tallet.

I den sydøstlige gård i Overholm i Træden skal omtrent 1770 have boet en mand, som havde den uskik, at han i høsten flyttede noget af sine bymænds opbundne korn ind på sine egne marker. Det lykkedes i lang tid at holde bedrageriet skjult, og manden blev ret velhavende.

Imidlertid døde han pludselig, og kort efter begyndte snakken at gå. Man havde set ham gå igen i marken, snart lænede han sig op af en vogn, snart klappede han hestene.

Enken som efterhånden hørte om snakken, gik til nabokonen, som også var enke, og sagde: »Har du hørt, at folk siger, at det enten er din eller min mand, der går igen«. Nabokonen blev meget forfærdet, og selv om hun vidste, at hendes mand havde været reel nok, kom hun dog i tanke om, at han måske af skødesløshed var kommet til at pløje over skellet til naboerne og på den måde havde fået sin egen jord øget. Hun lod derfor dagen efter hele marken måle op, men da alting var, som det skulle være, faldt hun til ro.

I gården hos den første kone begyndte spøgeriet nu også at kunne mærkes derhjemme. Selv om dørene blev lukket om aftenen, var de åbne igen om morgenen, og da man efter et godt råd bandt dørene med det venstre strømpébånd, hjalp det heller ikke noget. Næste morgen var dørene hægtet af hængslerne.

Disse mange episoder fik gårdmand Rasmus Christensen i Træden til mange nætter i træk at stille sig på vagt for at hilse på gengangeren og spørge ham

om, hvorfor han gik igen. Men når Rasmus Christensen var på vagt, lod gengangeren sig aldrig se. Nogle år senere fandt man spor af hestehove i en ring om mandens grav. Sporene viste, at hesten var uskoet, og fra den tid sås genfærdet aldrig mere. Man regnede med, at pastor **Volchersen**, som havde været en meget klog mand, i al stilhed havde skaffet manden ro i graven. Det er en selvfølge, at det var hans tyverier i levende live, der forstyrrede ham, da han var død.

Denne fortælling hørte jeg den 3. december 1832 fortalt i al sin oprigtighed, og jeg fortæller den her som et træk af menighedens kulturhistorie.

Signeret - »**Rohmann**«.

Manden der skrev omtalte lille beretning var skomagersonnen Jørgen Lindegaard Rohmann, født i Svendborg den 2. december 1797, egentlig bestemt til at skulle være sømand, men et fald på isen med uheldige følger, førte over en ansættelse som skriverdreng på Svendborg postkontor, til læsning i forberedelse til juridisk embedseksamen, tildels ved selvstudium, videre til theologisk eksamen med karakteren »laudabilis«. Han blev kaldet til præst ved Tønning-**Træden** menigheder den 4. juli 1828, og ankom den 6. oktober samme år.

Han havde meget rige evner som litterat og skrev meget, bl.a. opgaver udsat af universitetet, hvor han vandt guldmedalje. Han har beskrevet præstegården i Tønning og dens tilstand ved overtagelsen, samt givet beskrivelser af sognets tilstand fra den tid.

Der følger her et meget sammentrængt udtog af hans beretning.

Præstegården er bygget 1707, bestående af 4 fløje, og bygningerne er her i 1828 meget forfaldne og på grund af deres størrelse vanskelige at vedligeholde. Stuehuset er 22 fag lang og udhusene 70 fag. I gården en stensat brønd, hvis vand kun er brugelig til skyllevand. Vand til mad må hentes hos genbo-

en. Haven er en firkant på over en halv tdr. land med meget gamle frugttræer og nogle meget nye, den er meget slet indhegnet. Agerlandet omfatter omtrent 111 tdr. land, som pastor Lorents Bynch, der var københavner, ikke egentlig drev. Een trediedel har i hans embedstid, som var 38 år, ikke været drevet og er sprunget i hede igen, een trediedel udyrket i 20 år og den sidste trediedel dyrket planløst. Bynch havde kun to heste og otte køer, hans forgængere havde seks heste, 18 køer og 20 får. Hartkornet er på godt fem tdr. skov - findes ikke -

skønt der er skovskyld. Efter sigende har præstegården haft part i Tønning skov, men på en eller anden måde er dette frakommen. Ligesom Annexgården i Træden, hvorfra blot haves alle tre tien-

der. Til ildebrændsel haves noget tørv, som ikke er af bedste sort, af træ haves intet. Præsterne skal for 50 år siden have fået betydelig udhugning i Tønning skov, måske en udligning for den omtalte skovpart. Siden er også denne bortfalden, og seks læs **gjærdsel** er alt, hvad præsten erholder. Det sy-

Gården i Overholm har naturligvis gennemgået en stor udvikling siden spøgelseset optrådte her. Den nuværende gård, »Overholm«, er beliggende i Gyden 7, Træden. Den nuværende ejer udtaler, at han aldrig har mærket noget til spøgeriet!!

nes mindre som en rettighed end som en nåde. Kaldets indtægter er af Tønning sogn i det hele godt 16 tdr. rug, 15 tdr. byg og 31 tdr. havre, som betales efter kapitelstaksten. Af konfirmanderne fås af hver omtrent seks pund smør og tre snese æg. Middeltallet af 10 års konfirmander er fire, altså 24 pund smør og 12 snese æg og 1 pund sød ost pr. tdr. hartkorn, altså 170 pund fra begge sogne. Offer er næppe over 60 Rdl. sølv.

Posten adresseres til Skanderborg og besørges hver tirsdag med Herredskontorets post. **Kavallerifest** holdes ikke, heller ikke svares der pension til formanden, og ved kaldet er der ingen enke.

Tønning kirke er adskilt fra præstegården ved to halvgårde vest for kirken, ved den sydlige side af Tønning by. Træden kirke ligger på en høj banke tæt nord for byen, begge ejes af stamhuset som Matrups besidder, men Kongen har kaldsret. Begge kirker ligger i samme herred. Brød og vin besørges af præsten og betales af kirkeejeren. Begge sogne har kun en skole i Tønning by, de skolepligtiges antal er 70.

På sognets østre grænse flyder Bredvads å, der ved sit løb længere mod nord kaldes Gudenåen. Annexet Træden har 14 gårde, to huse med og ni uden jord samt Bredvads Mølle. Kirken er beliggende på en høj banke, hvorfra der er en smuk udsigt. Kirken har nu intet tårn, for omtrent hundrede år siden blæste det ned og knuste kirkens hvælvinger, som nu erstattes af et træloft.

Til efterretning for efterkommere meddeles følgende rettelser: Hvad der er sagt om beboerne, at de er fæstere gælder ikke længere. 1829 blev Matrups samt Nedenskov Vilholt godser solgt ved auktion. Strøgødset, hvortil hørte Tønning og Troelstrup byer samt Bredvads mølle og begge pastoratets kirker, blev købt af vicekonsul Rasmus Secher i Horsens, som også ejede Bisgård i Tamdrup. Træden by som hørte under Nedenskov blev købt af over-

krigskommissær Jens Holst, Horsens. **Gammelstrup** by derimod vedblev at høre under Matrups, som blev købt af den forrige ejer, stiftsamtmænd Thygesens søn. Kort efter begyndte beboerne at købe deres gårde. Godsejeren forbeholdt sig skovene, hvorved der skete nogen forandring af hartkornet. Det fortjener at bemærkes, at beboerne i Træden blev tilbudt at købe deres by, tilligemed skoven for 900 Rdl. sølv for hver gård, men uagtet at adskillige af dem **selv vurderede** den besætning, de efter fæstebrev skulle svare til, for 200 Rdl., fandt de det dog for dyrt. Året efter 1832 begyndte de at fortryde købet og kom istand, men da var det for sent. De, som nu købte, måtte give 1000 Rdl. sølv uden skov.

Såfremt kirketårnet er blæst ned omkring 1730, er det ikke så mærkeligt, at det ikke blev genrejst. På den tid herskede en landbrugskrise. I Træden blev i 1731 fire fæstere dømt fra stedet, på trods af et par års henstand med skatterestancer.

Om det at være landpost i al slags vejr, dengang og nu.

Af: Holger Nielsen

Min far var landpostbud, og mine erindringer om hans færden går tilbage til ca. 1918. Han fik en årsløn på ca. kr. 800,- og gjorde tjeneste under postmester Schwartz, som var en hjemsendt officer. Han behandlede postbudene som soldater med militær anstand. Ved postbudenes afgang stod han i døren med sit ur. Han lod landpostbudene gå forbi sig i aldersorden med tasken i den ene hånd og huen i den anden.

Dengang var der kun en uniform til landposte, en tyk vadmeluniform, som skulle være knappet både sommer og vinter, hvilket var meget ubehageligt en varm sommerdag. Min far, som gik ruten Ring-Hårup, gik, jeg pointerer gik, ca. 30 km. om dagen. En sommer anskaffede han sig en sommerhat, som han gemte hos S. P. **Overgaard**, Ring gamle skole. Han turde ikke tage den med til Brødstrup. Det kom postmesteren for øre, og der vankede en meget alvorlig irettesættelse. At cykle var også imod reglementet, men blev senere tilladt. Det var lidt om fortiden.

Jeg selv, der nu er pensioneret landpostbud, kom ud at tjene på landet som 10-årig. Jeg blev ved landbruget, til jeg blev indkaldt som soldat i 1929

*Postbudene samlet foran stationen i Brødstrup, ca. 1908, (den nuværende **rutebilstation**). Nr. 3 stående fra venstre er Martin Nielsen (Holger Niensens far). Nr. 8 stående fra venstre er postmester Schwartz.*

til 1931. Det hed sig, at ville man i statens tjeneste, var betingelserne, at man havde uplettede soldaterpapirer, og i 1930 og derefter var der stor arbejdsløshed, og at blive statsansat var at vinde i lotteriet. Jeg søgte derfor ind ved postkontoret i Brædstrup og blev efter en slags eksamen antaget som aspirant, og skulle være disponibel, når der var brug for mig. Jeg husker min første tjenestedag. Der kom bud, at jeg skulle afløse på ruten til Addit. Trods det, at min far var landpost, anede jeg dårligt nok, hvordan en kontrabog førtes.

Jeg kørte med rutebilejer Kjær, som kørte til Silkeborg. Han skulle have postsækken med til Addit postekspedition. Den dag var det meget tåget, og jeg vidste ikke engang, hvor ekspeditionen var, men vidste, at Kjær skulle aflevere postsækken der. Jeg fik ved hjælp af postkspeditørens 14-årige datter tasken pakket og kom ud i tågen. Jeg måtte spørge mig fra sted til sted, og det endte da også med, at jeg kom ind i Silkeborg postdistrikt. Det var starten. Senere blev jeg aspirant på ruten Ring-Matrup, hvor jeg afløste Kresten Rasmussen. Han var ualmindelig afholdt og var ikke let at komme efter. Han havde mange små ulovlige kommissioner så som at gå i banken og forny veksler og gå på apoteket efter medicin. Jeg fik mange formaninger om, hvordan jeg skulle gøre. Blandt andet skulle jeg tage Hjemmet fra det ene hus til det andet, hvilket var ulovligt, men det fik jeg afviklet efterhånden. En anden tradition, han efterlod sig, var den faste regel, at landposten skulle spise middag på godset Matrup og senere drikke kaffe på **Højgaard**.

Der står så rigtigt i postsangbogen følgende:

Det er så svært at være post,
man må bestandig traske,
i sol og regn, i sne og frost
at slæbe på den taske,
men om det så det hele var,

men både **mænd** og koner
til posten alle tider har
så mange kommissioner.

Da jeg var aspirant, måtte jeg tage de ruter, der bød sig. Senere blev jeg fast ansat på ruten Slagballe-Nimdrup for en månedsløn på ca. kr. 120,-. En rute, jeg blev meget tilfreds med, og hvor jeg blev til min pensionsalder.

I mellemtiden var jeg blevet gift, og da pladsen som postekspeditrice på Slagballe station blev ledig, søgte min kone stillingen. Hun fik den og blev således min foresatte.

Som landpost havde jeg mange oplevelser, især under krigen. F.eks. var det svært at få cykeldæk, så jeg fik smeden i Slagballe til at udvide mit cykelstel og montere et motorcykelhjul med dæk, som holdt krigen ud. Men træls var det.

Som daglig gæst blev jeg vidne til mange episoder. Et sted havde jeg en invalid kone, som var syg og

Holger Nielsen med knallert, ca. 1960.

sengeliggende. Manden fyrede op om morgenen, fyldte kakkelovnen med brunkul og gik på arbejde. Når jeg kom ved middagstid var det udrændt. Hvem måtte fyre - selvfølgelig posten.

En anden gang kunne jeg ikke forstå, at et brev, jeg havde afleveret dagen før, ikke var fjernet. Det vakte min mistanke, og jeg skubbede loftlemmen op og fandt manden død. Jeg måtte alarmere læge og politi. Manden var eneboer.

En anden episode var mere glædelig. En vinterdag med regulær snestorm tilbød en gårdejer at køre noget af ruten for mig. Jeg kom ind hos en husmand, som var taget på arbejde fra sin højgravide kone. Da jeg kom ind, fandt jeg konen siddende i en kurvestol. Hun havde født. Hvem fik travlt - gårdejeren og posten.

Efter som tiden gik, skete der store fremskridt indenfor postvæsenet. Blandt andet kunne der gives tilladelse til at køre på knallert, hvad jeg gjorde, indtil vi blev motoriserede.

Udviklingen med hensyn til forsendelser gik også stærk. Som eksempel kan jeg huske fra min aspiranttid en dag, jeg kom hjem samtidig med min far. Han spurgte, hvordan det gik. Jo-tak, jeg syntes jo nok, det havde været en stor dag, for jeg havde over kr. 400,- med hjem. Få det nu til at stemme, formanede han.

Inden jeg holdt ved postvæsenet, havde jeg ofte en omsætning på ca. kr. 100.000,-. Med hensyn til juletravlhed skete der også stor forandring. Efter som telefon og bil blev almindelig, forsvandt julekort og pakker, og vi blev fri for at sortere juleposten op om aftenen før juleaften.

Før i tiden, uanset snestorm, skulle posten rundt til alle. Mange gange kom landposten ikke hjem før sen aften - rundt skulle man. Derfor var det rart, når nogle flinke gårdejere ringede og tilbød at køre et par timer i slæde. Her husker jeg en dag med mægtigt snefald og storm. Herværende Ebbe **Paul-**

sen kørte for mig. Han kørte uden for vejen, og vi væltede rundt. Han ville ikke lyde mig. Jeg vidste jo, hvor vejen var.

Jeg var så heldig at blive motoriseret de sidste år af min tjeneste ved postvæsenet, hvilket kom mig meget tilpas. Jeg kunne sidde lunt inden døre, så jeg kunne pleje mine små skavanker, som **jeg** havde pådraget mig i de hårde vintre. Kun kneb det med at vænne sig til, at nogle måtte undvære deres post, når sneen lå så højt, at bilen ikke kunne klare det, og jeg måtte vende og køre hjem. Det stred mod det, jeg var opdraget med, at posten skulle frem.

Fru Emma Nielsen modtager sin mand ved hjemmet i Burgårde efter en posttur - nu i bil.

Det gamle kapel ved Bredstenbro.

Af: J.L. Bundgaard og Benny Andersen.

I området, hvor Bredstenbro Camping ligger i dag, har der engang ligget et kapel, et socialt **hjelpecen-**ter drevet af munke.

I 1395 under dronning Margrethe I byggede den katolske biskop Bo Mogensen Lang, Århus **dom-**kapitel, et kapel ved Bredstenbro. Kapellet blev indviet til Jomfru Maria.

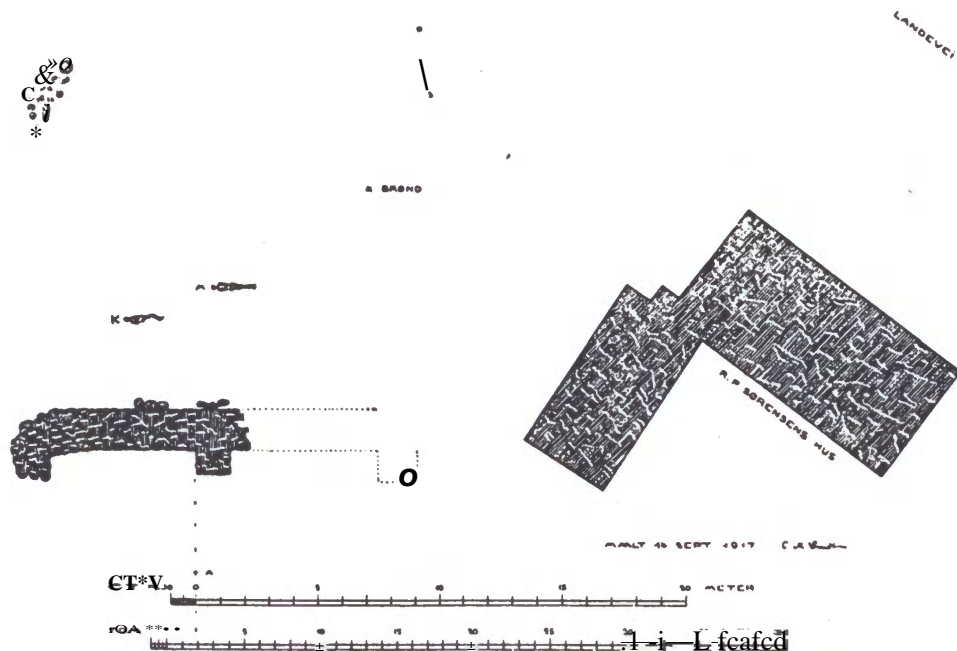
At lægge et kapel på dette sted kunne have to årsager. Der var en helligkilde i området, som havde

helbredende virkning på sygdomme, og der var et vadested over Gudenåen fra den stærkt befærdede landevej, som førte vesterud i oplandet.

Bygningen, der blev rejst, var ikke et kloster, ej heller en kirke, men man skønner, det har været en slags plejehjem for syge, der havnede der af forskellige årsager, alt efter karakteren af deres lidelser.

Dronning Margrethe har af besiddelserne fra Skanderborg len skænket grunden til de forskellige bygninger. Der var tale om krongods, som ikke kunne overtages af herregårde og godser, for dem var der ikke ret mange af på egnen.

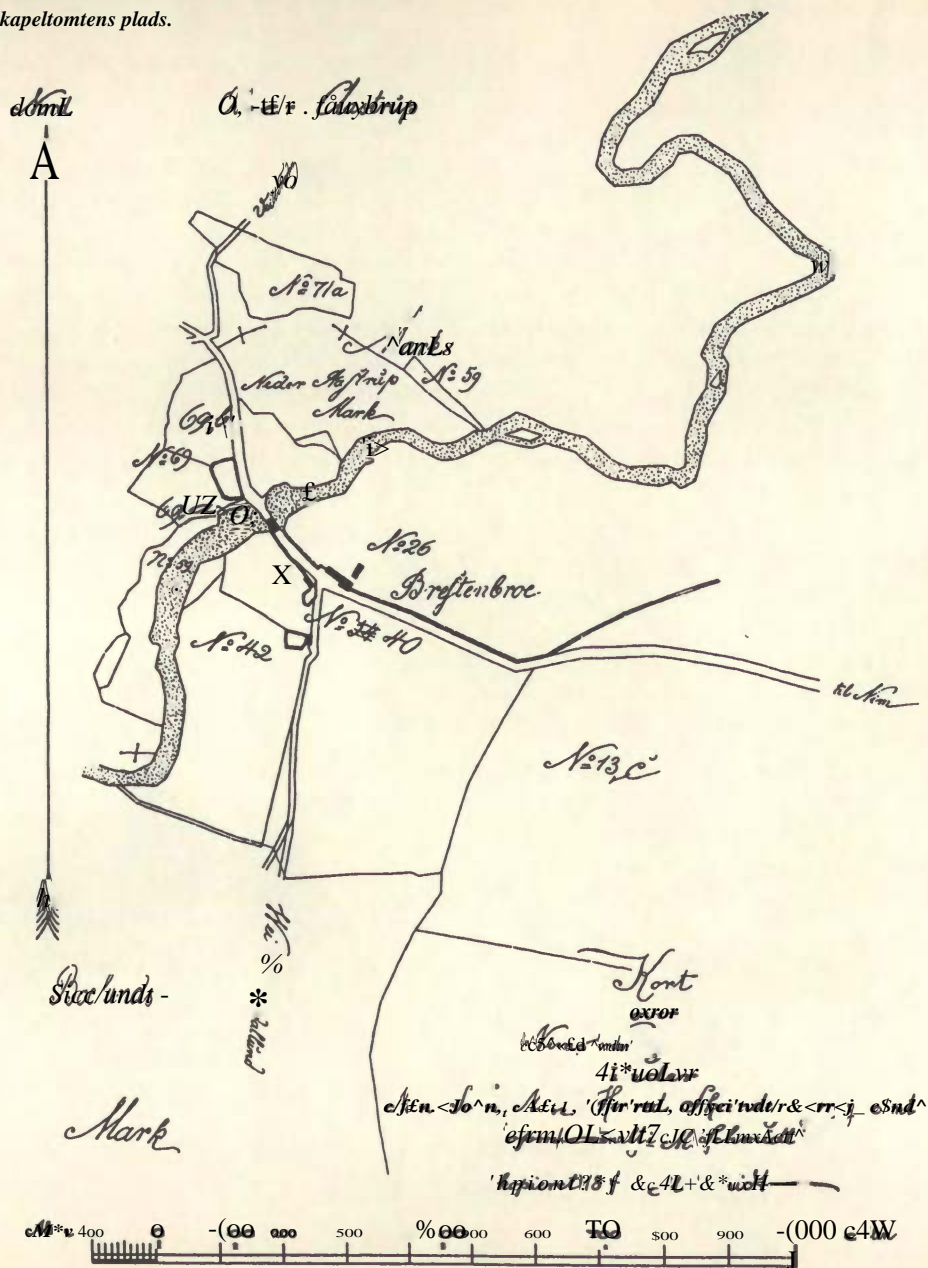
Hos domkapitlet i Århus findes der en beskrivelse af hovedbygningen. Det har været en solid munke-

Skitse udfærdiget af Nationalmuseet efter udgravningen i 1917.

KORT OVER BREDSTENBRO VED GUDENAA

Krydset x angiver kapeltomtens plads.

stensbygning, hvortil der har været brugt materialer som til domkirkebyggeri. Som grundsten har været brugt store kampesten, og murene har som nævnt været munkesten af størrelsen 28,5 x 13,5 x 9,5 cm. Som bindemiddel i mørtelen har været anvendt »slået kalk« fra Daubjerg Dås. Denne mørtel bliver hård som cement.

Murstens- og kalkbrokker vidner om, at bygningen senere er nedbrudt, og brugbart materiale er fjernet for måske at blive brugt i andre bygninger. Ellers skulle der have været mange flere dynger af materiale på stedet.

Der kan kun gisnes om, hvordan bygningen har set ud, men efter grundfladen og efter hvordan byggeskikken var dengang, skønner man, at bygningen har fremstået som massiv rektangulær og med udvendige stræbepiller. Ellers er den bygget uden nogen som helst udvendig forskønnelse. Indvendigt har der vel været sædvanlig katolsk udsmykning med bedepulte, skriftestole, og hvad der ellers hører til en katolsk messe.

Spredt ud over det omkringliggende terræn, har der ligget mange, mindre huse, der vel har været brugt som herberg for mennesker, der søgte stedet af en eller anden grund. Der kan have været krigsinvalidere, pilgrimme eller værkbrudne, der søgte lindring for deres sygdomme ved helligkilden og ved munkenes gode pleje.

Kapellet, sygehuset, **plejehjemmet** - man kan kalde det, hvad man vil - havde sikkert stor betydning, da det eksisterede. Det var vel det, vi i nutiden kalder et »socialt hjælpecenter«. Munkene var jo specialister på mange områder i at hjælpe syge mennesker.

Man kunne forvente en lang levetid for sådanne institutioner, men sådan gik det ikke. Aktiviteterne ser ud til at have toppet ved reformationens indførelse under kong Chr. d. III år 1550. Da blev der beslaglagt meget katolsk gods af den danske kon-

gemagt. Det var trange økonomiske tider for landet, og nu kunne økonomien styrkes ved beslaglæggelse af de rige katolske godser, kirker, klostre og ejendomme. På den måde forsvandt den katolske indflydelse på mange områder i Danmark.

Da der efter ca. 200 års drift ikke længere kom bevillinger, indtrådte forfaldet. Det skete her som andre steder, hvor der står ubenyttede bygninger af gode materialer. Der blev hentet sten fra bygningerne, og stenene blev brugt til nybyggeri på egnen og i oplandet. Snart var der ikke mere af husene tilbage på grunden. Glemselens slør sænkede sig over stedet, og tilsanding og overgroning fuldendte udslættelsen.

Til kapellet var der en kirkegård, som i tidens løb blev brugt flittigt til begravelser. Med al den elendighed, der har været koncentreret om stedet, er det klart, at mange fandt deres sidste hvilested her. At begravelsernes antal har været så stort, skyldes måske også andre årsager. Der har nemlig været

Sølv mønt fundet i en grav i kapellet ved Bredstenbro, Nim Sogn Nim Herred 1917.

*Vægt 0,75 gram.
Sterling eller Engelsk (Trepning).*

flere epidemier blandt den lokale befolkning. Hungersnød i 1406 efter et dårligt høstår gav mange døde, blodgangsepidemien hærgede i 1412, og hungersnød igen efter et dårligt høstår i 1422 borttog mange mennesker. Høstens kvalitet var dengang af stor sundhedsmæssig betydning.

Der er fundet massegrave med tykt kalklag over skeletterne. Det var den tids måde at søge at forhindre epidemier på. Epidemierne kunne opstå ved jordfæstelser, hvis der ikke blev passet på. Dog er der fundet skeletter på det omkringliggende terræn, og det kunne se ud som om, der også har været foretaget begravelser ved siden af husene, som har ligget rundt omkring.

Nogle skeletter havde sølv mønt, enten i munden eller på øjenlågene. Det var en »sterling« til at betale Karon med, når han skulle færgen den afdødes ånd over til de dødes rige. En skik anvendt over hele jordkloden og meget almindelig i Danmark på den tid. Skikken har **såmænd** været brugt langt op imod vores tidsalder.

Den sidste begravelse i indviet jord blev foretaget i 1750, og da blev jorden stadig kaldt »den gamle kirkegård«. Efter den tid slettes også sporene efter denne begravelsesplads, og den er ikke benyttet siden. I svunden tid var **Bredstenbro**-området at sammenligne med det, vi idag kalder et sogn. Der er forskelligt arkivmateriale i landsarkivet, som

Noget af fundamentet kom for dagens lys ved udgravningen i 1917. Som det ses, har grundstenene haft en anseelig størrelse. (Foto: Nationalmuseet).

Opgravet skelet - antagelig mor og barn. Fundet i 1917 ved udgravning v. Nationalmuseet. (Foto: Nationalmuseet).

under Skanderborg lens arkivalier giver lidt oplysninger om dengang, der var »liv« i dette stykke af Nim sogn.

Der har også været markedsplads på stedet, hvor handlende søgte hen med varer, og det er troligt, at vadestedet samlede trafik og godtfolk. Kroen var jo også beliggende her.

Når området nu har været glemt i over 200 år, hvordan er det så blevet genopdaget?

Jo, i 1912 købte R. P. Sørensen »Æ Bajer hus«.

Det er det nyrestaurerede hus, der ligger lige overfor Bredstenbro kro. Til huset hørte nogle tønder land mark, og kort tid efter skulle der bruges materialer til vejen og broen, der fører over Gudenåen.

Det var let at hente fra den jordvold, der lå vest for

ejendommen, og uden kendskab til, at det var en kirkegård, Sørensen afgravede, fandt han i løbet af fire år 25 skeletter, men så var han også klar over, at der var noget usædvanligt ved dette jordstykke. Nationalmuseet blev underrettet, og i dagene 12. - 14. september 1917 blev der foretaget undersøgelser, fotografering og gravning i området. Det kunne hurtigt konstateres, at det var særdeles sandsynligt, at »Vor Frues Kapel ved Brystingbro« virkelig havde ligget på denne plads.

Gennem samtaler med ejeren og omkringboende blev det berettet, at der gennem 20-30 år jævnligt var gravet i området. Store mængder sten var allerede fjernet.

Ved en udgravning fandtes yderligere et skelet, i hvis mund man fandt en lille sølvmønt fra Erik af Pommerens tid. Denne mønt var ca. 15 mm i diameter og vejede 0.75 gram. Den benævnes trepenning eller sterling. På aversen sås krone og omskrift «ERIC:REX:D:S:N». På reversen et kors og omskriften MINETA:LVENDENSI. Denne lille mønt hører til den fra 1405 begyndte udmøntning i Næstved og Lund. Mønten er meget velbevaret og har været næsten ny, da den blev lagt i den døde mund.

Nationalmuseet udgravede et kvindeskelet, som lå på ryggen med benene trukne noget op under sig. Med sin hånd synes hun at have støttet et barn, der lå på hendes bryst.

Under udgravningen kunne tydeligt følges muren omkring kapellet, idet man stødte på store kampesten. Herover må have ligget et lag af mindre sten. Ovenpå disse har murværket altså stået.

Efter området var kortlagt, blev det dækket til igen.

Der er nu en fuldstændig grundplan over det centrale, men det formodes, at der halvanden meter under **jordoverfladen** stadig ligger meget, som ikke er kendt.

Fortidsmindet får nu lov til at hvile. Iøvrigt er Bredstenbro Camping nu beliggende på en del af området.

Panoramabillede, som området ser ud i dag. Til højre ses lille del af Bredstenbro Campingplads.

En 1600-årig Glasskål med Jagtscene.

Af: Christian Fischer, Silkeborg Museum.

Et par dage inden juleaften 1977 ville gårdejer Rasmus Nielsen, Dalagergård ved Sønder Vissing, undersøge de sten, han gennem flere år var pløjet på. På denne måde fandt han en af de få grave fra den yngre romerske jernalder, som til dato er dukket op i det midtjyske område. Graven daterer sig til tiden 350-400 år efter Kristi fødsel.

Det tilkaldte Silkeborg Museum måtte i første omgang nøjes med at koncentrere sig om de genstande, der var blevet blotlagt - der var både frost og sne - så i stor hast blev to lerkar, en bronzefibula og en lille træspand lavet af træstaver holdt sammen med brede bronzebånd taget ind til museet.

På fibulaen sad der stofrester, der viste, at denne havde siddet i borten på en klædning, der var tæt vævet ved hjælp af brikker.

Den totale undersøgelse af graven, der målte 2,65 m i længden og 1,75 m i bredden og var omkring 65 cm dyb gravet ned under den flade mark, måtte vente, til vejret blev mere »**arkæologvenligt**«. Dette kom til at betyde april 1978, og da blev hele graven undersøgt, som det sig hør og bør. Forventningerne til denne del af udgravningen var på forhånd ikke særlig store, da der kun var få urørte områder af graven tilbage efter den første, hastige undersøgelse. Men vore dårlige forventninger blev heldigvis gjort til skamme, idet der ved denne udgravning yderligere blev fundet 34 spillebrikker, hovedsageligt af glas, og en glasskål, med hvad der senere skulle vise sig to år senere, et indridset jagtmotiv. Skønt vejrforholdene nu var udmærkede, viste

En af udgraverne peger på glasbilledbrikkerne, som er ved at dukke op i bunden af graven.

*Resterne af et stavbæger,
som har haft messingøskner.*

det sig, at en udgravning af glasskålen ikke kunne finde sted på stedet - skålen var nemlig totalt knust og opløst; de største stykker var under tyve kvadratmillimeter, de mindste på størrelse med sandskorn. Glasstumperne var holdt sammen på samme måde som et sandslot, nemlig af fugtighed, og i det øjeblik, glasset tørrede ud, ville det smuldre og falde sammen - akkurat som sandslottet. Enkelte områder af glasset var helt klart, som det oprindeligt må have været, mens resten var farvet grågult af jordens jernsalte.

På Statens Konservatorskole fik konserveringstekniker Knud Botfeldt glasskålen til konservering, og efter at mange forsøg og opfindelser var gjort, lykkedes denne tilfulde i 1980, dog således, at skålen fremstod, som da den blev fundet ved udgravningen - en egentlig sammensætning af de mange små stykker kunne der ikke være tale om. Under kon-

serveringsarbejdet skulle glasskålen vendes, så bunden kom opad, for at man kunne rense bagsiden, og herved opdagede Knud Botfeldt en meget svag indridsning. Skålen blev returneret til Silkeborg Museum, og her blev opgaven da at finde ud af motivet, der var indridset. Efter at skålen var blevet vendt i rigtig retning og den rigtige belysning var tilstede, tonede et jagtmotiv frem - en rytter med flagrende kappe var på jagt efter en hjort, der havde et spyd plantet i venstre skulder. Hjorten var omringet af to jagende hunde, og ind imellem figurerne var der græstotter og jordstriber. For og bag optrinet på skålen var der stiliserede træer.

Forskydninger i glasskålen havde gjort, at spyddet i hjortens skulder i dag fremstår som knækket, og der, hvor glasskålen havde ligget opad en sten i graven, var dele af kanten ødelagt, hvilket desværre **betyder**, at rytterens og hestens hoved ikke læn-

gere lader sig se - det samme gælder dele af den nederste jagende hund.

Mange af detaljerne i indridsningen står med det blotte øje så usikre, at et større undersøgelsesarbejde ved hjælp af mikroskop og kraftigt forstørrede fotografier måtte til, før detaljerne stod klare og kunne **udtegnes**. Ved denne undersøgelse af indridsningen, hvis stregtykkelse var mindre end 0,2 mm med en tilsvarende dybde, kunne det ses, at tegningen, som er lavet særdeles kunstnerisk, alligevel har små unøjagtigheder, der viser, at det er **frihåndsarbejde**.

Indridsningen må være foretaget med en spids genstand, der er ligeså hård eller hårdere end glas, der som bekendt er et særdeles hårdt materiale. Med vort kendskab til glaskunst i oldtiden er valgmulighederne begrænsede; det må enten dreje sig om en ædelsten - måske diamant eller smaragd - men også

flint kan komme i betragtning, idet flint har nogenlunde samme hårdhed som glas. Ridsesporene synes at vise, at rideinstrumentet ret hurtigt er blevet sløvt, og det må tages som indicium for, at ridsemidlet har været en flintespids.

Glasskålen er idag næsten ligeså flad som en pandekage, noget, der skyldes jordtrykket fra den ovenliggende jord i graven, men skålen kan rekonstrueres til oprindeligt at have været omkring 20 cm i diameter og med en højde på omkring 6 cm, d.v.s. af form som et kugleafsnit. På mere velbevarede eksemplarer af tilsvarende skåle kan man se, at de sandsynligvis er fremstillet ved, at glasmageren med glasmagerpipen har pustet en passende glasblære, hvis godstykkelse svarer til det færdige emnes. Når glasblæren havde den rette størrelse og form, blev den stukket ned i en form, der kunne være af træ, eller sikkert, som de romerske glaspu-

Det spændende udgravningsarbejde blev fulgt af mange interesserede, som levende kommenterede, hvad der dukkede frem.

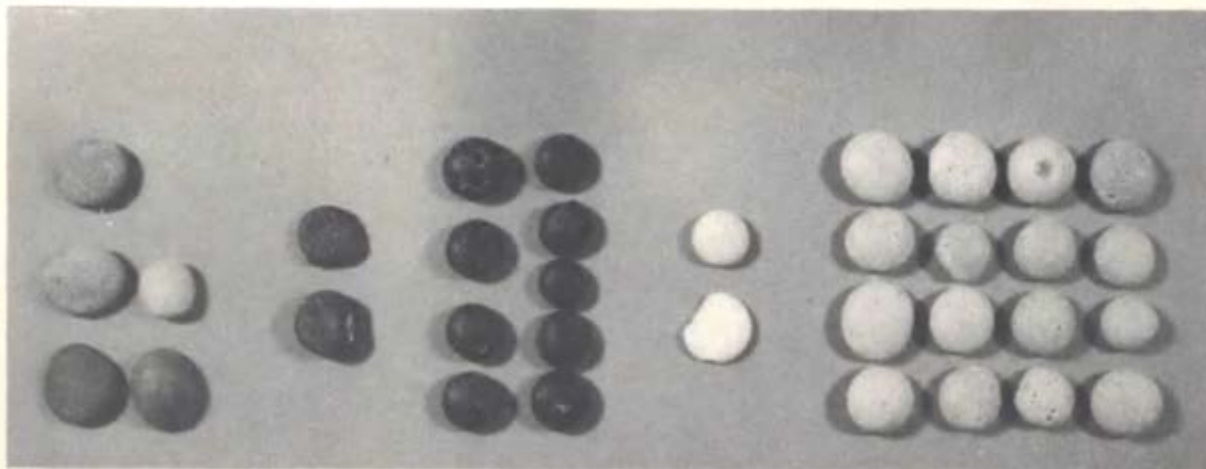
*Tegning
af motivet
på den opgravede skål.*

*En af udgraverne, Jes **Wienberg**, kigger ud over det storslåede terræn, som ligger sydvest for fundstedet. Fundstedets placering vidner om den afdødes høje, sociale status.*

stere ofte brugte det, af ler. Under alle omstændigheder har formen været drivende våd. Når det varme glas kom ned i den våde form, blev der dannet en dampinde mellem glas og form, og idet glasset drejedes rundt, fik det så den fine blanke overflade til trods for den ret så primitive form. Efter at have været i formklødsen havde glasblæren fået den facon, som den færdige glasskål skulle have. Den overflødige del af glasblæren kunne så fjernes ved at udnytte de spændinger, der opstår i glas ved pludselige temperaturforandringer. Man har sandsynligvis opvarmet glasset der, hvor det skulle knække, ved at lade det rulle henover et varmt jern. Herefter har man kommet vand på det, hvorefter det sprang på det rette sted, og bagefter kunne brudfladen blot slibes af, som det ses på skålene. Herefter var skålen klar til gravering. Tilsvarende skåle som den fra Dalagergård er ikke tidligere set indenfor det danske materiale, og man

må faktisk syd for Romerrigets gamle grænse, der fulgte Rhinen og Donau, eller til England, som også var romersk provins, før tilsvarende skåle med indridsede motiver dukker op. I disse områder viser det sig, at skålene findes indridsede med tre forskellige motivkredse - nogle med optrin fra kristen mytologi, andre fra hedensk, og endelig, hvad der har størst interesse i denne sammenhæng, findes de også med indridsede jagtmotiver. Blandt jagtmotiverne ses både jagt på vildsvin, bjørne, harer og **hjorte**. Skåle med **hjortejagtmotiver** fandtes oprindeligt i et antal af fire - idag er der kun tre tilbage, idet det bedste eksemplar gik til under kampene omkring Berlin i anden verdenskrig. De tre, der er tilbage, er alle brudstykker, så skålen fra Dalagergård er et kærkomment supplement til denne samling. På de skåle, der findes indenfor det romerske imperiums grænser, er der ofte indridset korte tekster svarende til motiverne - kristne til kristne mo-

De sorte og hvide spillebrikker af glas - sikkert købt af en omrejsende romersk handelsmand. Nogle af brikkerne er i tidens løb forsvundet og erstattet af tilslebne potteskår og natursten - de ses til venstre i billedet.

tiver - men når det drejer sig om hedenske motiver og jagtmotiver, læser man oftest en hyldest til vinnens glæder, akkurat som på det drikkeglas, der for få år siden blev fundet ved Stilling nær Skanderborg, og som bar den manende indskrift: Drik og du skal leve vel (SKALK 1974, nr. 4). Dalagergårdskålen er uden indskrift, hvilket måske kan have sin baggrund i, at den blev eksporteret til germansk område, hvor jernalderbønderne næppe havde nogen chance for at læse de latinske eller ofte græske indskrifter. Motiverne på skålene er iøvrigt indridsede på bagsiden, beregnet på at skulle ses gennem skålen, når man drak af den; dette betyder, at udtegningen af Dalagergårdskålen fremstår spejlvendt i forhold til det syn, der har mødt den mand, der lå i graven, når han i levende live drak af den.

På et udbredelseskort over skåle svarende til Dalagergårdskålen viser der sig en så kraftig koncentration omkring den oprindeligt romerske by Köln, at der ikke kan herske tvivl om, at denne by er fabriksstedet for skålene. Köln var allerede i det første århundrede efter Kristi fødsel et af de vigtigste produktionssteder for glas i Romerriket, og henimod begyndelsen af det fjerde århundrede var

Graven efter at den er tømt til bunden. Det sorte område viser, hvor kisten har været. Skelettet er forlængst forsvundet.

det nok den vigtigste, og når den blev det vigtigste, skyldes det blandt andet, at man her kunne lave klart, ufarvet glas, idet der lige udenfor en af byportene fandtes næsten 100% rent sand, der ikke gav farve til glasset - kun 0,02% jernsalte i sand giver grønt glas, så lidt skal der til.

De indridsede skåle, som nu i alt findes i et antal af 30, hvis vi regner alle stumper med, er alle fundet i henholdsvis England, Nordfrankrig, Belgien og Sydtyskland. De bærer alle en så ensartet indridsning, at kun meget få glasgravører kan have været beskæftiget med at lave disse tegninger - og højst sandsynligt er det sket indenfor en meget kort periode på eet glasværksted.

Hvor sjældent en omrejsende købmand er kommet forbi med glas i det område, hvor Dalagergårdskålen ejer boede, eller måske hvor dyrt, det har været, kan illustreres af de 34 glasspillebrikker, som sandsynligvis også er lavet i Köln. De 16 af spillebrikkerne er lavet af lysegrønt glas, to er lavet af hvidt glas og ni af sort til blåsort glas. Disse glasspillebrikker er suppleret med to tilslebne, sorte potteskår, som må have erstattet brikker af det sorte glas; endvidere fandtes de fem små runde sten, hovedsageligt lavet af lyse stenarter, som kan have erstattet de lyse glasspillebrikker. Når stenene med sikkerhed kunne erkendes som spillebrikker, skyldes det, at de i graven lå klods op ad de andre brikker af glas.

Hvis vi med forsigtighed antager, at stenene og brikkerne af lysegrønt og hvidt glas hører sammen, får vi et antal på 23 lyse brikker, og lægger vi de sorte potteskår og brikkerne af blåsort glas sammen, får vi i alt 11 stykker. Yderligere brikker af sten kan være overset under udgravningen. Denne fordeling af brikker får en til at tænke på spillet »Hnefatafl«, som var specielt populært gennem vikingetiden i det 9. til 11. århundrede. Men vigtigere for os er, at dets oprindelse kan spores tilbage til

romerske spil, og her var den grundlæggende ide, at der skulle være dobbelt så mange lyse spillebrikker som mørke.

Spillet foregår på et spillebrædt svarende til et skakbrædt - de lyse brikker er angriberne, der flytter først, og deres formål er at forhindre, at en kongebrik kan flyttes til kanten af spillebrættet, og spillet kan slutte med, at kongen bliver omringet på alle sider, så han overhovedet ikke kan flyttes. De mørke spillebrikker skal forhindre denne omringning og hjælpe til med, at kongen kan flyttes ud til kanten af brættet.

Om vor **jernalder** bonde fra Sønder Vissing kan have spillet dette spil - måske mens han drak af glasskålen - må tages med alt muligt forbehold. Men kikker vi på en anden dansk jernaldergrav fra **Vallø**-by fra nogenlunde samme tidsalder som graven fra Dalagergård, fandtes der i denne grav to forskellige sæt spillebrikker, det ene havde lige mange lyse og mørke brikker, og det andet spil havde dobbelt så mange lyse som mørke, altså en kombination svarende til, hvad vi fandt i Dalagergårdgraven - så måske er det alligevel ikke helt usandsynligt, at spillet »Hnefatafl« er blevet spillet i Danmark.

Den pralende hundeejer

Af: Svend Petersen

Forlængst afdøde gårdejer i Løvet Jens Peder Jensen fortalte for mange år siden om to **mænd**, der levede i midten af forrige århundrede.

Mændene kørte fra Boest mod Løvet ind ad **Hallevej**.

Den ene havde sin hund med, som han pralede af var så god til at apportere, at der ikke fandtes dens lige.

Han tilbød den anden, at han blot skulle sige til, så ville han kaste sin hat. Så skulle hunden nok komme med den.

Da de kom ud for Halle sø, der, hvor vejen går nærmest søen og ret højt over vandspejlet, sagde han nu: »Lad os så se.«

Den første smed da sin hat op i luften, idet han råbte: »Hector, der Hat ist verloren.« Man skal jo tale tysk til en hund.

Det var før skoven blev plantet og vinden var i nord. Hatten fløj ud midt i søen og forblev »verloren«.

Lerkar, som stod på gravens bund, og som oprindeligt har indeholdt mad og drikke til den dødsrejse, man forestillede sig, den døde skulle ud på.

Fastelavnsskik

Af: Svend Petersen

Fra gammel tid har det været skik med løjer til hest fastelavnsmandag. I visse egne skulle karlene ride under en ophængt levende hane og trække hovedet af den, en ting der **besværliggjortes** af, at hanens hoved og hals var indsmurt i fedt.

I andre egne slog man ridende en levende kat af tønden. Senere blev dette dyrplageri forbudt, og man benyttede da en død eller udstoppet kat.

I nyere tid red man rundt til gårdene og samlede mad og drikke til en fest om aftenen. Senere var det nok mest penge, man indsamlede til festen.

Fastelavnsridning, ca. 1915. Rytterne samlet udenfor den gamle kro i Nim.

Anna Clelia von Koppelov, født Ahlefeldt.

Af: Jens B. Jepsen.

Anna Clelia Ahlefeldt blev født i 1652 på godset »Hassellau« i Ditmarsken. Her var hun nummer syv af en børneflokk på ti. Hendes forældre var **gehejmeråd** Ditlev Ahlefeldt og hustru Ida **Pogviss**. Hele børneflokken beskrives i Frederik Ahlefeldt Laurvigs historiske værk »Storkansleren« som af et utroligt temperament, men Anna Clelia overgik dem alle.

Allerede som 13-årig indledte hun et kærlighedsforhold, og som straf blev hun sendt til et frøkenkloster i Itzehoe, hvis strenge abbedisse efter knapt et år måtte sende Anna Clelia hjem igen, da hun ikke var til at styre. Anna Clelia arbejdede så derhjemme som almindelig tjenestepige med husligt arbejde. Det blev hun meget dygtig til.

Faderen ville gifte hende bort til en officer, men denne forlovelse gik overstyr. Derefter blev hun forlovet med en stenrig minister, men da han erfarede om hendes meriter, slog også han op.

20 år gammel blev hun sat til at holde hus for en syg bror på »Hassellau«, og da faderen måtte en tur til England, formanede han hende om ikke at gøre dumheder, mens han var væk.

Hun indledte dog straks et forhold til kornskriveren på »Hassellau«. Han hed Caspar Ratgen, og 23 år gammel lod hun sig bortføre af ham, hvorefter de lod sig ægtevie i Sgt. **Albrektskirken** i Danzig. Da faderen efter sin hjemkomst erfarede om hendes flugt, blev der sendt stikbreve ud på tysk og latin, og en lignende efterlysning blev også sendt ud af Kongen af Danmark.

Da faderen fandt ud af, hvor parret opholdt sig, blev der udsendt arrestordre mod Ratgen for be-

drageri, og en fænrik blev sendt afsted for at hente Anna Clelia. Fænrikken fik bud om, at han gerne måtte leje tyve og røvere til at slå Ratgen ihjel, så Ratgen måtte til sidst flygte fredløs om.

Anna Clelia ville dog ikke med hjem. Hun blev i Danzig og endte på et bordel.

Endelig - i foråret 1676 - vendte hun hjem med skib over Lybeck, syg og frugtsommelig. Det har ikke været muligt at finde oplysninger om barnet. Det er sporeløst forsvundet af historiens annaler, og det samme er Caspar Ratgen.

Året før sin død i 1686 fandt Ditlev Ahlefeldt endelig en bejler til sin datter, Clelia. Det var den tre år yngre dragonløjtnant Jørgen Christoff von Koppelov, som i medgift fik 2000 rigsdaler, og denne medgift gav ham råd til at købe en »Captainsbestalling« i det finere livregiment (dragoner).

Her hører Ahlefeldternes beretning op, men »Personalhistorisk Tidsskrift« og Rigsarkivet har gennem hendes mands løbebane en del oplysninger om Clelia. Kilderne fortæller, at ægteparret i 1668 fik en datter, der blev døbt Sofie i V. **Skerninge** kirke på Fyn. Datteren døde dog allerede året efter.

Underup Kcergaard. Den nuværende gård ligger ca. 200 m fra Clelia von Koppelovs Underup Kcergaard, som ikke eksisterer mere.

Underup Kirke omkring 1920. Ligger Anna Clelia begravet her?

I 1690 fik de sønnen Ditlev Didrik, der blev officer, men han døde 22 år gammel i 1712. I 1695 fødtes deres yngste datter, Margrethe Elisabeth.

Jørgen C. von Koppelov blev i 1690 udnævnt til kaptajn, i 1710 til major, og i 1717 blev han udnævnt til oberstløjtnant. Han deltog i felttoget i Skåne, hvor han blev hårdt såret, og 56 år gammel gik han på pension med oberstrang. Han døde 67 år gammel.

Datteren Margrethe Elisabeth blev i 1716 gift med en fjern slægtning, Hans Ulrik von Koppelov, der ejede Underup Kjærsgård. Parret fik otte børn, og hos dem tilbragte Anna Clelia sin enkestand og alderdom. Familien samlede sig om bedstemor Clelia, og trods det, at sognets beboere kendte hendes udskejelser i ungdommen, så de op til den gamle dame. De ærede hende i hendes alderdom, og hendes ord var lov. Hun døde i Underup i 1730, 78 år gammel.

Så er spørgsmålet: Hvor blev hun begravet. Indtil 1844 var der i Underup kirke en åben begravelse, men det år bestemte et **provstesyn**, at denne begravelse skulle fyldes, og kisterne skulle nedsænkes på kirkegården. **Provstesynet** glemte imidlertid at fortælle, hvem der lå i kisterne, så det kan der altså kun gisnes om.

Der er stor sandsynlighed for, at der er tale om adelige, og de eneste adelige, der er registreret efter år 1700, er familien Koppelov. Af denne familie døde seks medlemmer i årene 1710 til 1730, og da alle er gravsat i Underup, må Anna Clelia være imellem dem.

Ja, det var historien om den tyske adelsdame, der efter et bevæget ungdomsliv endte sine dage på Underup kirkegård. Hvis hun havde levet 300 år senere, havde hun måske vakt knap så megen forargelse, men fakta er, at da hun først fik raset ud, var hun en både dygtig og god husmor.

Sønder Vissing skoles udvikling.

Af: Svend L. Pedersen.

Skoleforholdene i Sdr. Vissing efter nedlæggelse af de to gamle skoler i Addit og Sønder Vissing.

I 1960-61 blev det besluttet, at der skulle bygges en ny skole i Sdr. Vissing til afløsning af de to skoler i Addit og Sdr. Vissing, men på grund af byggestop blev arbejdet først påbegyndt i efteråret 1963. Her skal fortælles lidt om de to gamle skolars historie frem til nedlæggelsen i 1965.

Addit skole blev bygget i 1860 som en lav bygning, indrettet til 2 klasser, men senere skete der en udvidelse, så skolen kunne gøres 3-**klasset** til undervisning af 7 årgange elever. Der var 2 skolestuer samt en bolig til en gift lærer, ingen faglokaler, men

gymnastikken foregik i forsamlingshuset. Chr. Heilskov nævner i sin bog »Sdr. **Vissing** Sogns Historie« 10 lærere i perioden 1860 til 1950, og af disse var K. G. J. Bech ansat fra 1906-1946, hvorefter K. I. Søndergaard overtog embedet. Siden da har der ved skolen været skiftende lærerkræfter, bl.a. seminarieelever, indtil lærer Ib B. Jensen blev ansat i 1962, og i 1964 kom lærerinde Lis Key Lassen til skolen. I skolens sidste år var der et udstrakt samarbejde med skolen i Sdr. Vissing med henblik på den kommende sammenlægning af de to skoler. Fra 1963-65 var der 40-50 børn i skolen. Efter nedlæggelsen blev skolen et par år brugt til privat beboelse, men derefter købte Rundhøjskolen i Holme ved Århus bygningerne, og efter en ombygning og nyindretning fungerer den nu som lejrskole ved navn »Addit Rindhøj«.

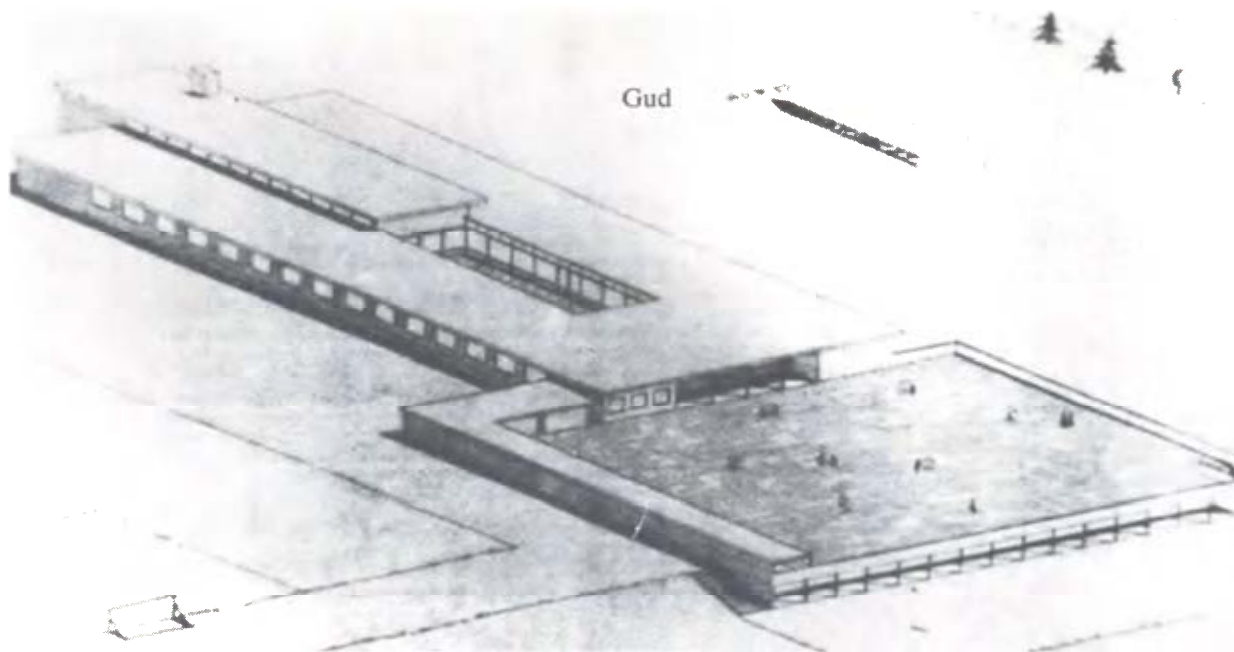
Sdr. Vissing skole er oprindeligt oprettet som en af Frederik d. 5.'s Rytterskoler i 1721, senere ombyg-

Sdr. Vissing gl. skole.

Skoleklasse 1950/51 med lærerne Bothilde Kleis og Kristian Kjartan Møller.

Tegning af den nye skole i Sdr. Vissing, bygget fra oktober 1964 til august 1965.

get i 1893 og 1910. I muren sad en plade med indskriften:

Halvtredsindstyve Aar, **Gud**, har du mig opholdet
At Sygdom, **Krig** og Pest mig intet ondt har voldet
Thi yder jeg min tack, og breder ud dit Navn,
og bygger Skoler op, de fattige til Gavn.

Gud lad i dette Værk Din Naades Fylde kiende!
Lad altid denne min Fundatz bestaa
til Verdens Ende.

Lad altid paa min Stol, een findes af min Ætt,
som mener Dig, Min Gud, og Disse Skoler rætt!
Skolen fungerede som 4-**klasset** skole til 1959, da
der blev inddraget en del af lærerindens lejlighed,
så skolen fra 1959-1965 var 5-**klasset** med 2 store
skolestuer samt et mindre lokale. Derudover var
der bolig for førstelæreren og en lejlighed for lærerinden. Heller ikke i Sdr. **Vissing** var der fagloka-

ler af nogen art, og ligesom i Addit blev forsamlingshuset brugt til gymnastik - uden mulighed for bad! Fra 1962-65 var der 80-90 elever i skolen. Med hensyn til lærerkræfter går Chr. Heilskov helt tilbage til 1649 med rækken af sognedegne, senere skoleholdere og kirkesangere, af hvilke Niels Nielsen Gjerding var ansat fra 1747-1793. Den lange række slutter med Kristian **Kjartan** Møller, der var førstelærer ved skolen fra 1927-1962. Der nævnes også en del lærerinder, den første fra 1894-1897, derefter bl. a. Marie Rossen fra 1905-1920, og i 1927 blev Bothilde **Kleis** ansat som lærerinde. Frk. **Kleis** var også bibliotekar ved skolens bogsamling, indtil hun i 1961 tog sin afsked. I 1962 fik skolen 3 nye lærerkræfter: Svend L. Pedersen, lærerinde Nina M. Pedersen og lærerinde Jytte Wallentin.

Den nye skole en varm sommerdag.

DEN NYE SKOLE 1965-81.

Det kan ikke nægtes, at de to skoler arbejdede under trange forhold, og mange af de nye bestemmelser i skolelovene af 1937 og 1958 kunne ikke føres ud i livet. Der var fuld samlæsning af flere årgange elever, og fag som husgerning, sløjd og fysik kunne der ikke undervises i.

Derfor blev der fra alle sider set frem til, at den nye skole skulle blive en realitet. Som nævnt i indledningen var der byggestop et par år, men endelig i 1963 kom byggetilladelsen, og i efteråret begyndte jordarbejdet lidt vest for byen, hvor der samtidig blev plads til 3 nye lærerboliger og en halv snes nye parcelhuse.

Man sigtede imod, at den nye skole kunne tages i brug i august 1965. Men selv om arbejdet skred rask fremad, kneb det lidt til sidst, og der manglede da også en del indvendigt arbejde, da børn og lærere efter en forlænget sommerferie rykkede ind

i de nye lokaliteter den 23. august 1965. I løbet af efteråret og vinteren kom de sidste ting i orden, så den **officelle** indvielse kunne finde sted den 1. juni 1966.

Der havde, før skolen kunne tages i brug, været en del arbejde med hensyn til indretning af lokalerne, indkøb af bøger, samlinger til geografi, biologi og fysik, samt anskaffelser af forskellige nyere hjælpemidler til undervisningen, men det var rart at mærke, at de fleste af disse ønsker blev opfyldt fra sognerådets side.

Den nye skole fremtræder som en fuldt moderne skole, der rummer 7 normalklasseværelser, hvoraf 1 er indrettet til håndarbejde, faglokale til fysik og biologi, husgerningslokale, sløjdsal, **lægeværelse** og lærerværelse samt depoter. Med hensyn til gymnastiksalen var der den finesse, at bagvæggen kunne sænkes, så salen blev udvidet ved større arran-

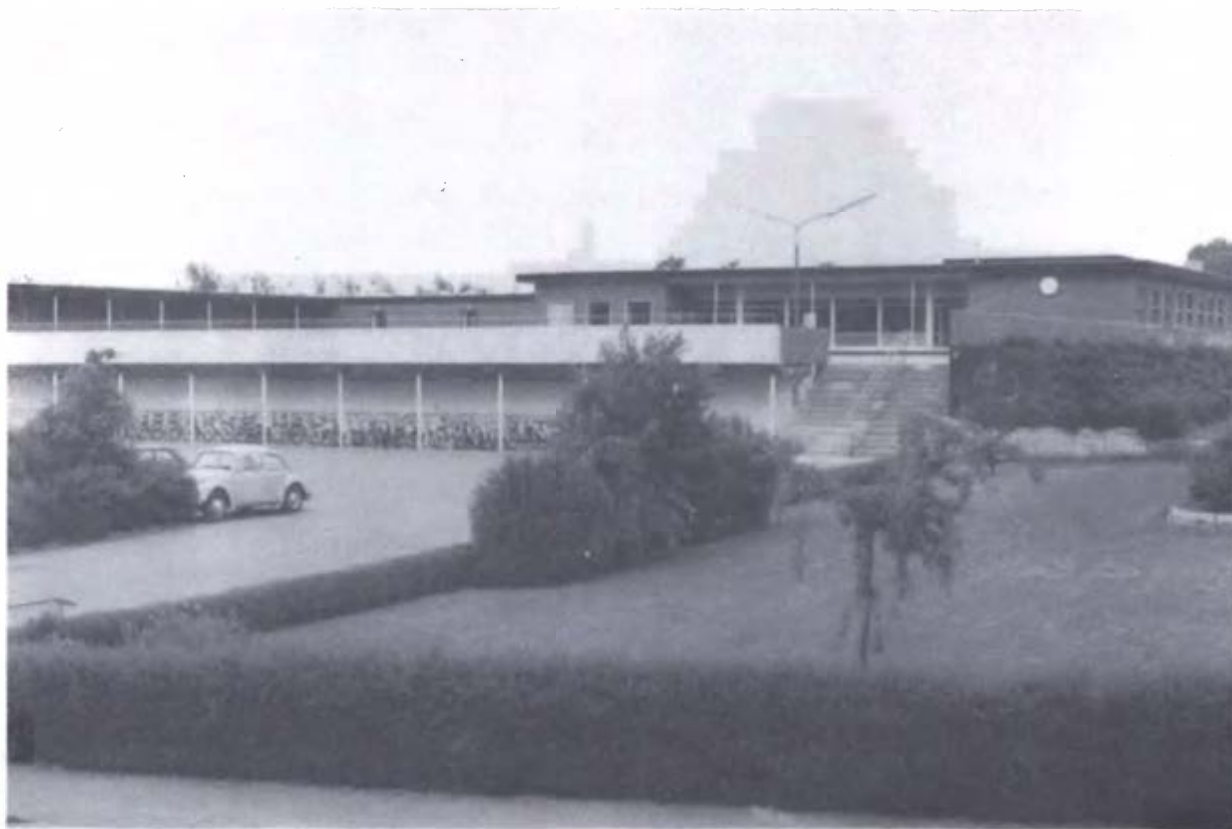
gementer, f.eks. skolefester, og i den anden ende af salen kunne gulvet hæves, så der fremkom en scene. Endvidere har skolen et stort bibliotekslokale, der skulle fungere både som skolebibliotek og sognebibliotek. Som noget særligt er der midt i komplekset en grønnegård, som omgives af gange i de to fløje af skolen.

Da skolen startede var der de før nævnte 5 lærerkræfter og 110 elever fra de to gamle skoler, og der blev dannet 7 klasser, men på grund af det lave elevtal i nogle af klasserne, var det nødvendigt med

udstrakt samlæsning i forskellige fag, og heller ikke dansk og regning gik fri.

Desværre faldt elevtallet år for år, men efter nye bestemmelser og ændringer i skoleloven blev det nødvendigt at udvide skolens samlede timetal; derfor var 14-18 timer i et par år besat med en lærer, der var fælles med Voerladegård skole. I 1970 fik skolen lov til at ansætte en ny lærer med fuldt timetal, og denne stilling blev besat af Anna-Lise Rotbøl, så skolen nu havde 6 lærerkræfter.

Udover undervisning af børnene blev skolen også

Tilkørsel til skolen.

brugt til forskellige fritidsaktiviteter: gymnastik, badminton og ungdomsklub. *Skolen*

Efter kommunesammenlægningen i 1970 bestod Brædstrup Kommunes skolevæsen af 1 stor skole i Brædstrup, som efterhånden samlede alle eleverne i overbygningen (efter 7. klasse), mens de øvrige skoler var **7-klassede**, undtagen Hårup skole, der havde 4 klasser. Fra 1972 begyndte man at arbejde med planer om at få en løsning på skolestrukturen i kommunen, og der blev opstillet prognoser og beregninger, men nogen afklaring kom der ikke! Ef-

terhånden viste det sig, at overbygningen ved Brædstrup skole var ved at sprænge alle rammer, og da elevtallet ved nogle af de små skoler samtidigt var faldende, (Sdr Vissing skole havde f. eks. i 1976/77 kun 76 elever) var det klart, at der måtte laves en plan for den fremtidige struktur. Den første beslutning gik ud på, at overbygningen i Brædstrup skulle deles, men man var ikke enige om, hvordan det skulle ske.

Efter der var nedsat et struktur-udvalg, fremkom der i 1979 forskellige modeller til løsning af

Skolen udbygges i 1982 med nye faglokaler.

skolestruktur-problemet. En af modellerne gik ud på at bygge en helt ny skole i Brædstrup by, en anden foreslog »halve skoler«, og en tredje arbejdede med en udbygning af Sdr. Vissing skole til at rumme et par spor i overbygningen.

Disse modeller blev lagt ud til debat i skoledistrikterne, og den blev til tider ret livlig!

I de små lokalsamfund var man bange for, at den endelige løsning ville betyde nedlæggelse af skoler, og landets økonomiske situation gav heller ikke anledning til optimisme med hensyn til bevarelse af alle små skoler. I vinteren 1979-80 arbejdede struktur-udvalget videre med forslag og beregninger, men først i foråret 1981 var man, efter mere debat og flere møder, nået frem til, at den endelige beslutning skulle træffes.

Den nye skolestruktur. På et åbent byrådsmøde den 30. marts 1981, hvor tilhørerpladserne var fyldt til bristepunktet, forelå der følgende 2 forslag til løsning af kommunens fremtidige skolestruktur:

1) Et flertal af byrådets medlemmer indstiller følgende forslag tiltrådt:

a) Hovedskoleforløb

Der samlæses (lig ikke årgangsdelt undervisning) på samtlige kommunens skoler med den begrænsning, at dansk, regning/matematik og sprog holdes udenfor, dog undtaget urimeligt små klassekvotienter.

b) Overbygning.

En overbygning placeres i Sdr. Vissing som let byggeri og som en 3-sporet overbygning, dækkende Grædstrup, Tønning-Træden, Nim-Underup, Voerladegård og Sdr. Vissing skoledistrikter. Der foretages en samkøring mellem Voerladegård og Sdr. Vissing skoler (tillægges altså sammenfaldende skoledistrikt), således, at alle børnene herfra går

til Voerladegård skole i 0-5. klasse og i Sdr. Vissing skole i 6-10. klasse. Ikrafttrædelse 1/8 1981, såfremt det er teknisk muligt.

2) Et mindretal af byrådets medlemmer indstiller følgende forslag tiltrådt:

a) Hovedskoleforløb

Med virkning fra 1/8 1982 tillægges Sdr. Vissing og Voerladegård skoler sammenfaldende skoledistrikter, således at Voerladegård skole skal undervise børnene fra hele området i 4.-7. klasse. Med virkning fra 1/8 1985 tillægges Hårup og Grædstrup skoler sammenfaldende skoledistrikter, således at Hårup skole skal undervise børnene fra hele området i 4.-7.klasse. Med virkning fra 1/8 1986 tillægges Tønning-Træden og Nim-Underup skoler sammenfaldende skoledistrikter, således at Tønning-Træden skole skal undervise børnene fra hele området i 0-3. klasse og Nim-Underup skole skal undervise børnene fra hele området i 4-7. klasse. Alle skoler beholder status som selvstændige skoler.

Til ikrafttræden 1/8 1982 udarbejdes der forslag til ændring af distriktsgrænser, hvor de trafikale forhold gør det hensigtsmæssigt, f.eks. omkring **Horsens-Silkeborgvej** landevej, **Ternevejs** kvarteret og lignende steder. Endvidere foretages der fra 1/8 1981 en ændring af undervisningsplaner, således at klassedannelser på 15 elever eller derunder kun tildeles undervisningsministeriets vejledende timetal. Timetallet for klassedannelser i intervallet 16-28 elever forbliver uændret fra nuværende undervisningsplan.

b) Overbygning

Der bygges en ny 3-sporet skole alene for 8.-10. årgang. Skolen placeres i skovområdet mellem Mindeparken og Skovsøen, Brædstrup. Omfang som model y, fase 1.

Elevgrundlaget er børn fra samtlige omegnsskoler,^m og vil således udgøre halvdelen af hver årgang. Ved skoleårets begyndelse 1/8 1981 deles 8. årgang, så skoleskift er muligt, når byggeriet tillader det. Hovedsskoleforløbet tænkes ikke tilknyttet i dette årti.

Efter en livlig debat og spænding på tilhørerpladserne kom flertalsindstillingen til afstemning med følgende resultat: 9 stemte for, mens 8 var imod.

Sdr. Vissing skole pr. 1/8 1981.

Efter at byrådet havde truffet beslutning om den nye skolestruktur, og myndighederne havde fastslået, at det var teknisk muligt at nå at få de nye forhold klar til d. 1/8 1981, blev der travlt med at forberede ændringerne.

Med hensyn til lokaleforhold skulle den bestående skole bruges, som den var det første år, men der var en del at gøre med planerne, indkøb af alt, hvad der skulle til for at undervise i overbygningen og med at tilrettelægge en kørselsordning fra de andre skoler til Sdr Vissing.

Skoleåret 1981/82 blev iøvrigt temmelig uroligt, for samtidig med, at man rent pædagogisk skulle vænne sig til nye forhold, begyndte nybyggeriet udenfor. Der skulle opføres 3 nye bygninger. En til fysik/biologi, 1 til hjemkundskab og 1 til træ- og metalsløjde, og midt i skoleåret tog man fat på de indvendige ændringer, der gik ud på, at der skulle skabes 10 normalklasseværelser, d.v.s., at det var nødvendigt at ændre især de gamle faglokaler, og der skulle også skaffes plads til et stort lærerværelse, kontorer, depoter m.v. Med hensyn til biblioteket valgte man at inddrage en del af grønnegården, og i forhallen skød man et loft ind, så der blev dannet et samlingslokale, så at sige på første sal.

I forsommeren 1982 havde man så travlt med den indvendige forandring, at det til sidst var næsten umuligt at gennemføre normal undervisning, og

arbejdet fortsatte for fuld kraft hele sommeren. Endelig i oktober 1982 blev »den nye skole« officielt indviet.

Efterhånden som klasserne rykkede op, blev det nødvendigt med flere nyanskaffelser af undervisningsmidler, og der skulle også ansættes flere lærere. På et tidspunkt, da der var et spor ekstra, kneb det med pladsen, så det blev nødvendigt at opstille en pavillon vest for skolen.

Efter beskrivelsen af alle disse forhold kan man så håbe på, at skolestrukturen i Brædstrup har fundet sin endelige form!

I telefonens barndom.

Af: Svend Petersen.

Købmand Niels Bech i Tønning var en lun herre. En søstersøn til ham, Jørgen Bech Knudsen, Ul-dum har fortalt følgende om ham:
En gang i telefonens barndom, omkring århund-redskiftet, ringede han til smeden i Træden en tid-

lig morgen og kom til at tale med konen. I samta-lens løb sagde han pludselig:

»Hvor har du dog lidt tøj på«.

Konen blev forskrækket og udbryder da:

»Ja, kan du da se det«.

Hvortil Niels Bech svarer:

»Ja, det kan jeg da«.

Familien Niels Bech, Tønning.

